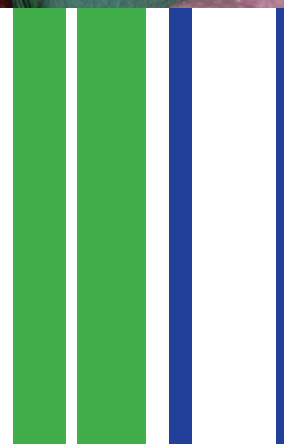
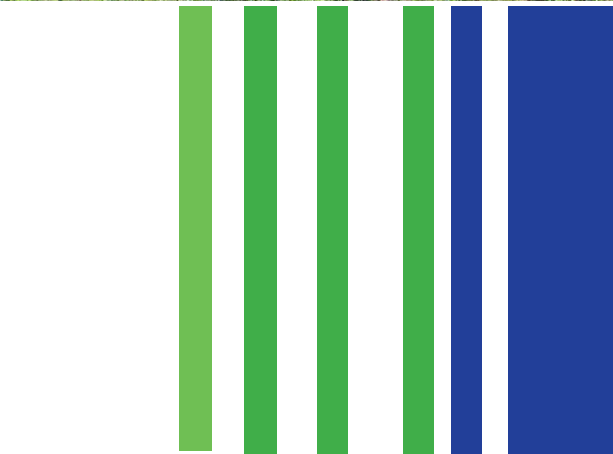
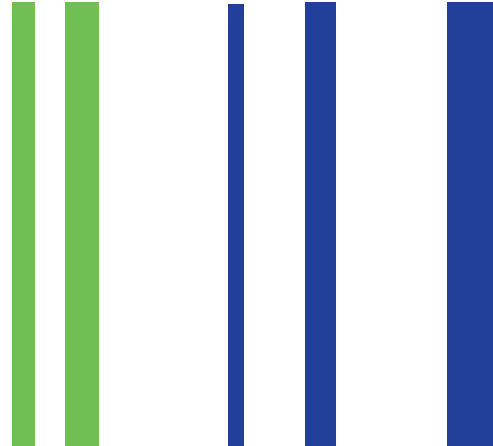

Denken over Dieren

Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts

2012
Tjard de Cock Buning
Vincent Pompe
Hans Hopster
Claar de Brauw

Denken over Dieren

Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts

Prof. Dr. Tj. De Cock Buning

Athena Instituut

Onderzoeksteam:

Prof.dr. Tjard de Cock Buning, Athena Instituut Vrije Universiteit, Amsterdam

Dr. Vincent Pompe, Lectoraat Welzijn van Dieren, Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden

Dr. Hans Hopster, Lectoraat Welzijn van Dieren, Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden

Mr. drs. Claar de Brauw, Athena Instituut Vrije Universiteit, Amsterdam

Contact:

Tjard.de.cockbuning@vu.nl

020-5987031

Download rapport Denken over Dieren
en sepeeraat bijlage met verslagen van de praktijkbijeenkomsten

www.falw.vu.nl/nl/onderzoek/athena-institute

Bijlage 3: Verslagen van de 19 gehouden groepsinterviews

Algemeen Proces:

Na een korte inleiding over het onderzoeksproject Trendanalyse “Denken over Dieren” en de opzet van de middag, begon de bijeenkomst met het inventariseren van actuele thema’s die spelen in de diersector (Ronde 1). Hiertoe beschreven de deelnemers in steekwoorden actuele thema’s op post-its. Deze werden vervolgens plenair besproken. Nadat alle actuele onderwerpen op een dergelijke manier waren geïnventariseerd, kregen alle deelnemers de kans om met behulp van 2 stickers die thema’s aan te geven waarvan zij vinden dat die momenteel het meest actueel zijn.

In het tweede gedeelte van de bijeenkomst (ronde 2) verschoof het accent van de huidige thema’s naar toekomstige thema’s. De deelnemers werden gevraagd de lijst met onderwerpen uit de eerste ronde aan te vullen met eventuele thema’s die in de toekomst belangrijk zouden worden, maar nog niet in de eerste ronde waren opgenoemd. Vervolgens gaven de deelnemers met 2 stickers aan welke onderwerpen zij verwachtten dat in de toekomst in belang zouden toenemen. Daarna inventariseerden de deelnemers plenair de redenen voor een dergelijke toename in belang van een onderwerp.

In de derde ronde bespraken de deelnemers op dezelfde wijze die thema’s waarvan zij verwachtten dat die in de komende jaren in belang zouden afnemen. Tenslotte werd in ronde vier aandacht besteed aan thema’s waarvan het onderzoeksteam had verwacht dat zij aan bod zouden komen, maar niet door de deelnemers waren benoemd, bedachten de deelnemers oplossingen voor onderwerpen in termen van technologische ontwikkelingen, regels, financiële instrumenten en communicatie. De bijeenkomst eindigde met een korte evaluatie.

Algemene opmerking

Voor accordering hebben de experts uit de workshops mogelijk een ander / vollediger tabel gekregen, maar dat omwille van de presentatie zijn deze aangepast ZONDER verlies van de inhoud.

Verslag van expertbijeenkomst	Circusdieren en evenementen			
<u>Datum:</u> 17 aug 2011 <u>Locatie:</u> Utrecht, Dienst Landelijk Gebied <u>Procesleider:</u> Tjard de Cock Buning	<u>Experts:</u> Catvertise (Sabine van der Helm), Club van Circusvrienden Nederland (Frans Cuijpers), European Circus Association (Arie Oudenes), Birds at Work Valkerij (Rob van Dipten), Stichting Aap (Anja Hazekamp), Vereniging Nederlandse Circus Ondernemingen (Adri Lammers), Vereniging Wilde dieren de tent uit (Leonie Vestering), Werkt zelf met circusdieren (Tom Dieck)			
Opmerkingen	Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord, zij het met de volgende kanttekening dat de vertegenwoordigers van de dierenbescherming het betreunden dat de Orkacoalitie niet was uitgenodigd.			
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten	
			Beleid	Technologie
			Landschap	
Politisering van het onderwerp als dat toevallig politieke partijen/trekkers uitkomt: willekeur. Roep voor meer regels gemeenten/ minder vanuit overheid Overkill aan administratie door verschillen tussen landen		1/4	Ontwikkeling van eenduidige regels (inmiddels is een voorstel in ontwikkeling) Andere hot onderwerpen komen op.	
Specifieke en duidelijke normen voor welzijnshandhaving mbt: groene speelplaatsen, huisvesting. Positieve welzijnsindicatoren vastleggen	5	4/1	Koninklijke weg om controle en handhaving mogelijk te maken Groeiende aandacht voor dierwelzijn	
Afwezigheid van regels .voorwaarden voor de aanschaf van dieren (dolfijnen). Afwezigheid regels voor fok.		0/4	Is later goed geregeld. Fok voor circus sterft uit Overheid verbiedt verkoop van dieren aan circus.	
Dierenwelzijn (intrinsieke waarde) Ethische verantwoording om welzijn aan te tasten voor circus vermaak	4	4/0	Maatschappelijke aandacht voor welzijn en moraal blijft	Groeiende kennis over het dier en inzichten over de eisen van dieren en omgang met de mens
Dompteur families sterven uit, waar door soms slechte	2	0/2	Beroepsopleiding dierenleraren	

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

scholing en onnodige stress bij circus en evenement dieren.					
De spanning tussen circus als erfgoed en negatieve publieksacties	3				
Toekomstige onderwerpen 2031					
Dieren worden belangrijker dan mensen		1/0	Groeiende toekenning van intrinsieke waarde aan dieren		
Laat dieren, dierlijk zijn		1/0	Mens krijgt het moeilijker, dier minder bescherming		Klimaat, crisis
Reizende dierenshows (omdat alleen in deze mobiele shows dieren nog overleven en aan de mensen getoond kunnen worden)		6/2	Consument komt minder in circus, veel dieren in opvang	Theater en vermaak verlaat instituten en wordt steeds mobieler, komt naar de mensen toe	Vergrijzing (retro vormen van vermaak)
Verbod op circusdieren (opvang van circusdieren of euthanasie)		2/1			
Strijd voor de goudvis, geen natuurlijke plek voor dieren, Wilde dieren uitgeroeid, circus als opvang		0/1			Wilde dieren verdwenen
Veiligheid van houders van gevaarlijke dieren					
Politisering van het onderwerp als dat toevallig politieke partijen/trekkers uitkomt: willekeur. Roep voor meer regels gemeenten/ minder vanuit overheid Overkill aan administratie door verschillen tussen landen.		1/4	Ontwikkeling van eenduidige regels (inmiddels is een voorstel in ontwikkeling) Andere hot onderwerpen komen op.		

P= aantal stickers voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Dierentuin- en kinderboerderijdieren		
<u>Datum:</u> 18 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Hans Hopster			<u>Experts:</u> Dierenbescherming (Marcel Reijnen), Diergaarde Blijdorp (Marc Damen), EAZA (Danny de Man), Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (Marielle van Aggelen), Stichting Kinderboerderijen Nederland (Inger van der Laan), Vakgroep Medewerkers Kinderboerderijen – Stadswerk (Hans de Rijk), Veterinair dierenarts Safaripark Beekse Bergen (Jacques Kaandorp).		
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord, zij het met de volgende kanttekening dat de vertegenwoordigers van de NVD en EAZA het betreurden dat er geen vertegenwoordiger van de vereniging Dier en Park aanwezig was.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Belemmeringen van vigerende (transport) wet- en regelgeving voor de noodzakelijke onderlinge uitwisseling van dieren tussen kinderboerderijen en dierentuinen (nationaal en Europees)	3	1/5	Ontwikkeling gedifferentieerd beleid, aanpassing wetgeving (niet langer geënt op productiedieren) en participatie van sector bij beleidsontwikkeling (EU en nationaal)		Politisering van dierenwelzijn/ transport
Dierentuinbesluit en het vigerende vergunningenbeleid biedt onvoldoende garanties voor behoud van sectorkwaliteit (conservatie- en educatiedoelstellingen, continuïteit, professionaliteit) en staat een wildgroei van nieuwe parken en tuinen toe die vooral een recreatieve functie nastreven.		3/6	Dierentuinbesluit werkt onvoldoende		<p>Marktwerking werkt niet. Bezoekers kiezen niet voor kwaliteit, maar voor nabijheid. Steeds meer vermogende mensen met een dierentuinhobby</p> <p>Partijen nemen eigen verantwoordelijkheid en ontwikkelen kwaliteitszorg systemen.</p>
Kinderboerderijen en dierentuinen hanteren fokbeleid voor het in stand houden van soorten en collecties, waarbij "surplusdieren" vroegtijdig worden gedood (en al dan niet voor humane of dierlijke consumptie aangewend).		3/4	<p>Voor behoud van de collectie accepteren kinderboerderijen en dierentuinen enige "spill-over" noodzakelijk voor een adequaat fokbeleid.</p> <p>Dierentuinen dragen <u>collectief</u> verantwoordelijkheid voor</p>	Dierentuinen en kinderboerderijen hebben fokkerij beter in de hand waardoor "surplus" afneemt.	<p>Dierenwelzijn (lees natuurlijk gedrag) vereist (ook) voortplanting. Bezoekers willen graag jonge dieren zien</p> <p>Dierenwelzijn (lees natuurlijk gedrag) vereist <u>geen</u> voortplanting</p>

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			fokbeleid gericht op instandhouding soorten.		
Risico's voor mensen van contact met dieren (zoönosen, aanprakelijkheid, preventie, one-health strategie)	1	2/3	Dierentuinen en kinderboerderijen nemen zelf hygiëne maatregelen Beleid is gericht op preventie		Kennis (en onrust) over risico's neemt toe. Nulrisicowens Ontstaan en bekend worden van nieuwe ziektes
Publieke verantwoording, gebaseerd op een gebrek aan dierkennis en een behoefte om te scoren (media, politiek).	5	6/0		Proactieve interventies door experts via alle beschikbare media	Publiek wordt steeds mondiger en kritischer , heeft steeds minder kennis van de biologie van dieren, dieren worden vermenselijkt. Excessen worden snel verspreid (social media) en veralgemeniseert tot gangbare praktijk.
Duurzaam populatiebeheer en zelfredzaamheid van biodiversiteit (relateert aan eerste kwestie "belemmeringen")		1/1		Gebrek aan kennis over voorwaarden voor reproductie en – omstandigheden Bepaalde in-situ populaties sterven uit Populaties ex-situ zijn niet langer in stand te houden	
Contrast tussen wat bezoekers willen zien (natuurlijk gedrag, natuurlijke biotoop, mixed exhibits, spektakel) en de snelheid (afschrijvingstermijnen) en mate waarin (balans tussen doelstellingen conservatie, educatie en recreatie) dierentuinen aan deze wensen tegemoet kunnen komen.	5	5/1		Voortschrijdend inzicht in de biologie van diersoorten	Oppervlakkige kennis bij publiek en toenemende behoefte aan beleving
Toekomstige onderwerpen 2031					
Toenemende maatschappelijke eisen aan de omgang met dieren op kinderboerderijen en in dierentuinen.					Minder kennis, vluchtiger, meer antropomorfisme Minder kinderen, meer senioren Beleving gaat voor educatie en soortbehoud.
Ontwikkeling van eisen aan huisvesting gaat sneller dan afschrijving toelaat.			Minder verscheidenheid, meer specialisatie in diersoorten.		Klimaatverandering waardoor bepaalde dieren (gematigde zones) lastiger te houden zijn

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			Diversiteit tussen collecties van dierentuinen.		Snellere verandering in publieke opinie en inzichten in biologie van dieren
Grotere rol dierentuinen in behoud biodiversiteit en bij keuzes instandhouding soorten.					Populaties in het wild sterven uit. Uitgestorven dieren alleen nog in dierentuinen en daardoor grotere verantwoordelijkheid voor het in stand houden van populaties (eep en esb's)
Groter risico op mediahypes					Afstand tussen natuur en cultuur wordt groter, tussen mens en dier kleiner
Maatschappelijke eisen aan integrale duurzaamheid van dierentuinen en kinderboerderijen.					Impliciet wordt aangenomen dat dierentuinen en kinderboerderijen duurzaam zijn. Voorbeeldfunctie

P= aantal stickers voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Gezelschapsdieren Algemeen		
<u>Datum:</u> 22 augustus 2011 <u>Locatie:</u> Dienst Landelijk Gebied, Utrecht <u>Procesleider:</u> Claar de Brauw			<u>Experts:</u> Dierenbescherming (Erwin Virginia), Dibevo (Alex Ploeg), KNMvD (Joost van Herten), LICG (Ingeborg de Wolff), Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren (Benita Beekhof), Platform Verantwoord Huisdierenbezit (Ad Doedee).		
Opmerkingen			Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de kwestie Dieren mishandeling, dat nu nog niet op de agenda staat, maar in de toekomst wel een issue zou kunnen zijn. Dit thema is opgenomen in de resultatentabel hieronder. Het thema ingrepen in het lichaam, dat ook niet eerder was opgekomen in de discussie, was volgens de aanwezigen geen issue, aangezien deze zaken goed geregeld zijn.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Welke dieren mogen als huisdier gehouden worden? De formulering van een positieflijst, waarop dieren staan die in NL als huisdier gehouden mogen worden	4	1/4	Voor zoogdieren zal er in 2031 een positieflijst zijn vastgesteld Basis is dan gelegd in wet dieren, discussie zal uitsterven – luwte na de wetgevingsdrukte nu. Criteria voor positieflijst vastleggen blijft een probleem – zal niet op die termijn afgerond zijn – nu alleen bezig met zoogdieren. EU als constante bron van wetgeving		
Gebrek aan minimumeisen voor kwaliteit bedrijfsmatige omgang met huisdieren – fok, dierenwinkels Gevolg van afschaffing van de vestigingseisen (dierenwinkels)	1	0/5	Kwaliteitseisen zullen ofwel in een certificeringsschema, ofwel in een wet zijn neergelegd. (wetgeving) Het besluit Gezelschapsdieren voor fokkerij/dierenwinkels (zelfregulering) Certificering - garantie		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			<p>van een minimumniveau en mogelijkheid tot onderscheiden tov concurrent.</p> <p>Initiatieven daartoe bij dierenwinkels, artsen en fokkers.</p>		
<p>Verantwoord houden van huisdieren door huisdierbezitters:</p> <p>Onvoldoende kennis bij huisdierbezitters;</p> <p>Afwezigheid van normen voor huisvesting, gedrag, voeding, verzorging voor huisdierbezitters, waardoor ingrijpen in situaties waar het dier lijdt moeizaam is</p>	5	4/1	<p>Bevolking wordt opgevoed;</p> <p>Gewijzigd inzicht/voortschrijdend inzicht zal discussie altijd in stand houden – informatie raakt niet diegenen die niet zoeken</p> <p>Onvoldoende enigheid over definitie verantwoord huisdierbezit</p> <p>Onvoldoende harde maatregelen genomen – voorlichting alleen voldoet niet</p>		
<p>Verdergaande medische mogelijkheden vraagt om morele discussie over wenselijkheid bepaalde ingrepen</p>					
<p>Verzekeren van huisdieren en rol dierenarts daarin</p>		0/2	<p>Maatschappelijk belang bij verzekeren huisdieren is minimaal</p> <p>Over 20 jaar zal het thema verzekeren bekend zijn bij dierbezitters en geen thema meer zijn.</p>		
<p>Erfelijke aandoeningen al dan niet gerelateerd aan rasstandaarden en rol van fokkerij/artsen hierin</p>	2	4/1	<p>Door huidige maatschappelijk aandacht (bijv. BBC documentaire) daalt acceptatie en stijgt noodzaak van een oplossing</p> <p>Fokkers en consument zijn moeilijk te overtuigen</p> <p>Nu alleen aandacht voor honden met afwijkingen, maar veel meer diertypen</p>	<p>Technische oplossingen (DNA tests, chips/registratie) zullen probleem doen verdwijnen</p> <p>Vraag of technische oplossingen zullen werken en haalbaar zijn binnen 20 jaar</p>	

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

		<p>hebben problemen – daarvoor bestaat nog helemaal geen aandacht.</p> <p>Zolang het wettelijk mag, zal het blijven gebeuren</p>		
Zoönosen – onduidelijkheid over omgang met eventuele zoönosen (ruimen van huisdieren?)	4/0	Vergrootte politieke aandacht	Vergrootte kennis en informatie door onderzoek	Opwarming van de aarde Toestroom exoten
Diervoeding voor huisdieren moet voldoen aan EU regels over dierproeven (testen op doelgroep)				
Aanschaf van huisdieren is gevoelig voor impulsen, modeverschijnselen en hypes.				
Dierenmishandeling (thema afkomstig uit lijst, niet opgekomen in ronde 1. Wordt gezien als mogelijk toekomstig probleem)		<p>Probleem is schijnbaar miniem, maar er heerst grote onbekendheid over. Vergeleken met buitenlandse cijfers en gegevens over kindermishandeling, zou dierenmishandeling ook hier meer moeten gebeuren</p>	Dierenartsen zijn bezig met een Code, waarmee dierenmishandeling gemeld kan worden en zo meer bekendheid moet ontstaan over de omvang van dierenmishandeling	
Toekomstige onderwerpen 2031				
Basis discussie over of dieren nog wel als huisdier gehouden mogen worden	2/0	<p>In navolging van discussies over productiedieren</p> <p>Groeiende toekenning intrinsieke waarde van het dier, meer denken over dieren → zie RDA rapport</p> <p>Maar: standpunt dat dieren niet meer als huisdier gehouden mogen worden wordt door geen enkele organisatie ingenomen.</p>		<p>Verhoogde aandacht als gevolg van globalisatie en problematiek van Wereldvoedselvoorziening.</p> <p>Mogelijk ook als gevolg van de instortende economie - luxe van huisdier.</p>
Behoud van “oorspronkelijke” soorten die verdwijnen door de fokkerij				

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Invasieve soorten/biodiversiteit		1/0	EU wetgeving op komst – regulering van soorten die geïmporteerd mogen worden en hoe om te gaan met reeds aanwezige soorten.	Bestrijden van exoten zal een grotere taak worden	
Veranderende rol van huisdieren naar “werkdieren”/sociaal hulpmiddel in aaiprojecten					Vergrijzing
Toename aandacht voor alternatieve “geneeswijze” bij dieren – met name op het gebied van dieren gedrag/psychologie.		1/0	Beperkte urgentie issue – wordt niet dringender Bestaande wetgeving wordt onvoldoende gehandhaafd Toenemende media aandacht Indien verzekering het zal betalen: economische impuls		Toename alternatieve circuit – past in luxe levensstijl Afname vertrouwen in professionals Mondigere burger Internet
Duurzaamheid		1/0	Groeiende aandacht voor “groene”producten		Globalisering van de vraag naar duurzaamheid
Overlast van huisdieren					Groei van de bevolking – bevolkingsdichtheid Groeiende intolerantie/mondigheid/individualisme

P= aantal stickers (/12) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Hobbydieren		
<u>Datum:</u> 22 augustus 2011 <u>Locatie:</u> VU Amsterdam <u>Procesleider:</u> Claar de Brauw			<u>Aanwezig:</u> Dierenbescherming (Marcel Reijnen), Nederlandse Belangenvereniging voor Hobbydieren (Paula Polman), Netwerk Levende Have (Jinke Hesterman, Aad Stoop en Simon Oosting), Vereniging Kune Kune varken (William Erkens), Vereniging van Parkdierliefhebbers (Dick Verwoert en Ab Schuring)		
Opmerkingen					
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Waarborgen minimale kwaliteit van verzorgings- en huisvesting. Afwezigheid van wettelijke verplichting op gebied van huisvesting, voeding en verzorging Onvoldoende kennis bij mensen die dieren houden	3	5/0	Vrijwillige codes en gidsen opgesteld voor Geiten/schape en paarden, maar ontbreekt wettelijke basis voor handhaving. Dierenpolitie werkt normstellend, maar is geen oplossing	Groeiende kennis over dieren en hun behoefte	Toenemende erkenning intrinsieke waarde van een dier Verschuiving van nutsdier naar gezelschapsdier Mondigheid van de mens – over dieren snel een mening hebben
Welke dieren mag je houden?	2	0/4	<i>Normering zal komen, al dan niet in de vorm van een positieflijst.</i> (Discussie over criteria voor positieflijst zal blijven bestaan)		
Oormerkplicht bij varkens (Gebrekkige toespitsing wetgeving op hobbyhouders doet een schimmig circuit ontstaan, waarin hobbydierhouders zich niet aan de wetten willen houden)	1	0/5	<i>Chip wordt erkend als alternatief voor oormerk</i> Maar: vechten om bestaansrecht als hobbyhouder blijft steeds noodzakelijk	<i>Technische mogelijkheden komen op (chipped)</i>	
Verbod in APV op schuilgelegenheden (afstemmingsprobleem Ruimtelijke ordening en boeren/hobbyhouders)		0/5	<i>Afstemming Ruimtelijke ordening – dierenwelzijn wordt geregeld</i>		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Ontwikkeling in hobbydierhouders –Definitie probleem; wat is een hobbydier? Verschuiving in gehouden diertypen (exotischer)		1/0	Definitiekwestie blijft, <i>maar vormt geen probleem/issue (nu niet en dan niet)</i>		
Zoönoses Druk/macht van commerciële houderij op wetgeving is contraproductief voor hobbydierhouders	6	3/1	Verdere aanscherping wetgeving dierziekte preventie, sanitaire maatregelen Commercie zoekt afleider in hobbydierhouder Behaalde positie blijft kwetsbaar – positie steeds opnieuw verdedigen <i>Commerciële houderij verandert zo dat discussie niet meer nodig is.</i>		Uitbraak van ziektes en schandalen zet discussie op scherp
Versterkte intollerantie tov het houden van dieren vanuit burgers	2	5/0	Wetgeving die intolerantie ondersteunt (hanenverbod in bebouwde kom bijv)		Vergrootte afstand tussen burger en dierhouder Verschil in denken tussen stadsen en plattelanders Urbanisatie Multiculturele samenleving
Hobbydier wordt steeds meer tot huisdier – 1 of 2 dieren houden voor gezelschap ipv een heel aantal voor fok etc.					Vergrijzing Individualisatie Afstand platteland - stad
Toekomstige onderwerpen 2031					
Beperkt mogelijk om dieren te houden als gevolg van schaars(e) voedsel en ruimte		2/1	<i>Geen relevant issue voor overheid</i>		Afhankelijk van ontwikkelingen in de economie Globalisatie

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Vervagen grens tussen hobby en commerciële houderij		1/0	Meer aandacht voor kleinschalige productie Hobbyhouder als nieuwe veehouderij Toestaan verkoop vlees door hobbyhouder		Moderne mens – aandacht voor dieren houden, herkomst van vlees – aandacht voor regionale productie
Sterker onderscheid commercie en hobbyhouderij: volledige industrialisatie; (gen)technologie		1/0		Technische mogelijk	Drang naar bacterievrij, risicovrij
Veranderend landschap, indeling van Nederland - Nederland museum van de dierhouderij					
Patenteren van soorten en rassen (nieuwe en oude)		1/0		Zal opkomen <i>vooral echter in commerciële houderij</i> , Gevolgen voor hobbyhouder onduidelijk	

P= aantal stickers (/14) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Honden en Katten		
<u>Datum:</u> 17 aug 2011 <u>Locatie:</u> Dienst Landelijk Gebied, Utrecht <u>Procesleider:</u> <u>Claar de Brauw</u>			<u>Experts:</u> Dierenbescherming (Erwin Virginia), Dutch Allround Sleddog Sports Club (DASSC) (Sander Striker), Federatie Nederlandse katten verenigingen (FNK) (Siska de Boer), Mundikat (Paula van de Wijngaart), Nederlandse Raskatten Vereniging (NRKV) (Cathrienke Brandt), Raad van Beheer (Laura Roest), Vereniging Beroepsmatige Kennelhouders (Wil Mennings).		
Opmerkingen			<p>Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord, zij het met de volgende kanttekeningen: de dierenbescherming betreurde het dat er geen vertegenwoordigers van de dierenartsen aanwezig waren. Daarnaast gaven de deelnemers aan dat de meeste thema's die voor honden en katten nu relevant zijn, al ruim 20 jaar dezelfde zijn, en ook naar alle waarschijnlijkheid over 20 jaar nog zullen bestaan. In het licht daarvan meldden de deelnemers dat zij zeer geregeld aan soortgelijke bijeenkomsten deelnemen, maar betreuren dat de onderzoeksinspanningen, naar hun mening, niet leiden tot actie bij de overheid. Deelnemers waren het erover eens dat er behoefte is aan actie en hopen dan ook dat de uitkomsten van het onderzoek zullen worden omgezet in beleidsinspanningen. Wat betreft de timing van het onderzoek, gaven de deelnemers aan dat zij vorig jaar nog geconsulteerd zijn in het kader van een WUR onderzoek en dat het wellicht zinvoller was geweest de trendanalyse over een paar jaar te starten. Enkele specifieke thema's die werden ingebracht in de reflectieronde zijn in de resultaten opgenomen.</p> <p>Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de volgende onderwerpen: 1) het castreren van katers en het couperen van staarten: werd niet gezien als issue, aangezien dit gereguleerd is; 2) trainen en trainingsmethoden: worden door de deelnemers niet als issue gezien, vragen zich hardop af wat voor beeld bij het publiek bestaat over training van honden voor sport; 3) dierenmishandeling is een nog zeer onbekend thema – bestaat weinig informatie over. Gegevens over dierenmishandeling in andere landen en kindermishandeling in Nederland suggereren dat er veel meer mishandeling plaatsvindt dan nu aan het licht komt.</p>		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Overvolle asiels en zwerfkatten door een overvloed aan kittens	2	1/0 ¹	Gebrek aan aandacht, dus probleem woekert		

¹ In totaal zijn er 21 groene en 21 rode stickers uitgedeeld en zijn er 21 groene en 9 rode stickers opgeplakt.

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Obesitas, verveling en niet uitdaging van huisdieren (belemmering van de gezondheid/dierenwelzijn)	1	5/0	Meer aandacht van media	Meer kennis over behoeften van dieren I&R maakt het mogelijk een ongezond/verwaarloosd dier terug te leiden naar een eigenaar/houder → zonder I&R is het onmogelijk actie te ondernemen	Huidige levensstijl/ moderne mens : tijdgebrek, korte aandachtspan (sociale media) werkt contraproductief voor aandacht aan huisdieren Geopperd werd: <i>nieuwe levenswijzen (thuiswerken etc) leidt mogelijk tot meer aandacht en tijd voor huisdieren</i>
Intolerantie bij omwonenden van honden/katten houders (uitlopend op vergiftigingen door “buren”)		2/0			Egoïsme van de mens (individualisme) Stijgende bevolkingsdichtheid
(Mediabeelden van) misstanden in de fokkerij door afwezigheid van wetgeving en transparantie mbt fokmethoden – (bijvoorbeeld over herkomst van dieren) en onvoldoende kennis bij houders (gewone man) – over bijvoorbeeld dierziekten en waar goed gefokt wordt	4	4/1	Regels vaststellen voor fokkerij → branche werkt aan een keurmerksysteem voor erkende	<i>De mogelijkheid van I&R zal traceerbaarheid en transparantie vergroten</i> <i>Fokkerij werkt aan een keurmerk, dat transparantie zal doen vergroten en probleem verminderen</i>	Mondigheid van de mens zal meer kennis en vragen genereren Meer informatie over fok zal vanuit organisaties verspreid worden (kans bestaat op “verzuipen in informatie” en verstoorde informatievoorziening door individuen op internet)
Onvoldoende kennis bij vrijwilligers van asiels – waardoor dieren niet bij juiste mensen geplaatst					
Regelgeving, handhaving en controle sluiten niet aan op de praktijk: hondentransport regels belemmeren hondensport door particulieren, terwijl het gericht is op bedrijfsmatige houders.	2	3/0	Er komt alleen maar meer regelgeving –bijvoorbeeld EU dierenwelzijnsplan – er is een politiek klimaat van regels en repressie (bijv. de dierenpolitie)		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Gezondheidsproblemen bij raskatten en een gebrekkige voorlichting daaromtrent.	1				
Erfelijke aandoeningen /problemen - te zeer verwante dieren - inteeltproblematiek	4	2/1	Meer kennis zal zorgen voor vergrootte aandacht bij pers en organisaties	<i>De mogelijkheid van DNA tests en vergrootte kennis zullen ervoor zorgen dat dit probleem wordt opgelost</i>	Problematiek zal dringender worden als bepaalde rassen dreigen te verdwijnen
Hypes - grootschalige fokkerij van "hippe" rassen – die vervolgens massaal in asiels terecht komen		1/1			
Afwezigheid van wetgeving omtrent handel en fokkerij van honden en katten – uitlopend op "marktplaats handel" en internationale handel					
Afwezigheid van chip-verplichting: identificatie en registratie – als startpunt van alle mogelijke regels en handhaving		0/3	Inzet van chip is een middel, geen oplossing. Het is bovendien de vraag of er een besluit over zal vallen binnen 20 jaar, want spreken er voor honden al heel lang over. Voor katten is nog geen enkele gedachte hierover, dat zal dus nog heel lang duren en als thema spelen	<i>Chip wordt een realiteit, waardoor veel discussie zal verdwijnen</i>	Technologie is nog niet voldoende gevorderd – vraag of in 20 jaar lukt.
Toekomstige onderwerpen 2031					
Meer gespecialiseerde dierenartsen					
Rassen zullen uitsterven, er blijven minder rassen over					
Er zullen door internationaal verkeer meer (nieuwe) rassen in Nederland aanwezig zijn					
Het houden van dieren wordt vervangen door het houden van robots		0/2	<i>Is geen issue, geen realistisch alternatief voor het houden van huisdieren. Bestaat nu ook al.</i>		
Niet iedereen mag meer honden/katten houden of					

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

fokken – er komt steeds meer beperkende regelgeving					
Bejaarden zullen hond/kat mee mogen in het bejaardentehuis					
Genetische manipulatie on demand – het “klonen van fikkie” wordt realiteit		3/1	Ligt erg gevoelig in Europa dus discussie zal hevig zijn	Nu al mogelijk/gebruikelijk bij paarden	Vraag vanuit consument om zelfde dier te hebben zal opkomen, zeker als rassen uitsterven <i>Als maatschappelijk geaccepteerd zal discussie uitsterven</i>
Huisdieren worden steeds meer als mensen gezien ←→ groeiend respect voor de intrinsieke waarde van het dier					
Toegevoegde opmerkingen in reflectieronde					
Het scheiden van kittens en moederdieren in de 7 ^{de} levensweek is te vroeg – pleiten voor verschuiving naar min. 9 weken. Belastingen die betaald worden voor dieren, zouden gebruikt moeten worden voor dieren Inperking van loopgebieden; slecht onderhoud uitlaatveldjes					

P= aantal stickers (/14) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Knaagdieren en Konijnen		
<u>Datum:</u> 29 augustus 2011 <u>Locatie:</u> VU, Amsterdam <u>Procesleider:</u> Hans Hopster			<u>Aanwezig:</u> DB (Erwin Virginia), Kleindierliefhebbers Nederland (Harry Arts en Roel Schraa), Nederlandse Knaagdierenfokkers Vereniging (Peter Jansen), Stichting Konijnenbelangen (Ingrid Ebbelink) en Internationale Rattenfokkers Fanclub (mevr. Chris Dammann).		
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord, zij het met de aantekening dat de inbreng vanuit “de handel” node werd gemist. Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de volgende onderwerpen: 1) natuurlijk gedrag: niet specifiek van belang geacht voor knaagdieren en konijnen; 2) exoten: toenemend probleem (bvb. pathagonische haas, capibara, mara); 3) obesitas: algemeen probleem voor vrijwel alle soorten; 4) eenzaamheid: veel voorlichting op dit terrein, verbeterend; 5) dieren mishandeling: vooral ook door gebrek aan kennis bvb dieren die geen diepte zien in etagekooien houden; 6) (illegale) kleinveemarkten: transportstress, ziekterisico's, aanbod van mindere kwaliteit.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Gebrek aan kennis over knaagdieren en konijnen (huisvesting en verzorging, impulsaankopen) in dierenwinkels en tuincentra.	2	2/2	Onvoldoende eisen aan vakbekwaamheid <i>Regelgeving waarin eisen worden gesteld aan vakbekwaamheid</i> <i>Certificering (kaf en koren)</i>		Dieren zijn goedkoop, drempel voor impulsaankoop (te) laag
Onverantwoord en niet deskundig fokbeleid (kwaliteit èn kwantiteit). Nadruk op nieuwe creaties (exclusiviteit) en uiterlijke (mode) kenmerken en <u>niet</u> op functionaliteit en gezondheid (bvb Russische dwerghamster met	4	6/2	Heeft bij beleid geen prioriteit <i>Regelgeving waarin eisen worden gesteld aan vakbekwaamheid</i> <i>Certificering (kaf en koren)</i>		Dieren zijn in toenemende mate een modeartikel (“designer dogs”) Mensen hebben geen tijd en ruimte meer voor grote huisdieren, daarom meer kleine huisdieren in kooien.

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Mandarijnkleur krijgt diabetes). Verlies aan basiseigenschappen (kleuren) en ontstaan van surplus dieren (zonder beoogde uiterlijke kenmerken).					Minder burenoverlast bij kooidieren (lopen niet los) Geen drempel bij aanschaf (impuls) Levendige handel via marktplaats
Risico op zoönosen	0	3/0	Geen enkele regelgeving		Geen besef van risico's bij houders
Dumpen van dieren in opvangcentra (Issue is sterk verbonden met issue 2).		3/2	<i>Bij aankoop van dieren verwijzing door dierenwinkels naar opvangcentra</i> <i>Voorlichting</i>	Dieren in opvangcentra standaard castreren/neutraliseren.	"Weggooigedrag" / wegwerpartikel Impulsaankopen
Tekort aan deskundigheid in de veterinaire praktijk Specialisten zijn schaars en moeilijk te vinden	0	0/5	<i>Met gespecialiseerd curriculum is stijgende lijn ingezet</i>		<i>DAP's worden groepspraktijken met specialisten</i>
Weinig aandacht voor preventieve gezondheidszorg	1	1/1	Konijnen zijn productiedieren. Ongedifferentieerd beleid tav medicijngebruik werkt belemmerend voor hobbydierhouders.	Markt niet interessant voor farmaceutische industrie (geen registratie, "off label use").	Vaccinatie kost geld, afwachende houders nemen risico's
Wetgeving weinig effectief mbt mishandeling en verwaarlozing	0	0/0	Duidelijke criteria voor handhaving ontbreken		
Terugloop interesse in serieuze fokkerij (keuringen, shows).	2	1/0			Liefhebbers hebben de ruimte niet meer of worden hierin door gemeentelijk

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Instandhouden kwaliteit toenemend probleem (ook verbonden met issue 2)				beleid belemmerd Vergrijzing, nieuwe generaties willen niet gebonden zijn
Toekomstige onderwerpen 2031				
Kleine knagers en konijnen worden meer gegeten (controversieel, slechts door 1 deelnemer ingebracht)				
Oorspronkelijk fokmateriaal verdwijnt				Genetisch gezonde stammen verdwijnen Meer excessieve fokproducten met allerlei afwijkingen ("Naaktkonijnen")
Vrijheid om dieren te houden wordt drastisch ingeperkt		Positieflijst Gemeentelijk beleid Regels van woningbouwverenigingen en/of verzekeringsmaatschappijen		Minder tolerantie in de samenleving vanwege overlast en risico's voor volksgezondheid
Geboorteverlast		Minder solitaire huisvesting (minimaal in tweetallen) en meer ruimte (buitenuitloop) zorgen voor meer "oepsnestjes"		
Groei van aantallen dieren leidt tot afvalberg (strooisel en mest)		GFT wordt minder separaat verzameld en verwerkt.		Kleine hoeveelheden gaan in grijze bak.
Europese regelgeving mbt handel in konijnen en knaagdieren		<i>Importen uit Oost-Europa opgelost door regelgeving</i>		

P= aantal stickers (/12) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Dieren in de natuur		
<u>Datum:</u> 31 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Vincent Pompe			<u>Aanwezig:</u> De 12landschappen, Hank Bartelink,; Dierenbescherming Femmie Kraaijeveld; Dutch Wildlife Health Centre , Prof. Dr. A. Gröne; Faunabescherming , Pauline de Jong; Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, Colinda Vergeer; Natuurmonumenten , Harm Piek; Staatsbosbeheer, Meta Rijks; Unie van Waterschappen Cees van Bladeren		
Opmerkingen			Van de thema's aangegeven door EL&I kwamen alleen de 'Introductie van paarden en Heckrunderen in de Nederlandse natuur' en 'Ruimen van niet zieke dieren' niet aan bod. Dit omdat 'introductie' op zich geen thema meer is en het 'ruimen' op dit moment niet speelt maar wel een issue kan worden. Daarnaast wordt bij het thema 'overlast ganzen(poep) en duiven(poep)' door de groep opgemerkt dat duivenbeheer niet tot het natuurbeleid hoort.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Welzijn dieren Aangeschoten en aangereden wild Negatieve welzijnseffect van natuurbeheer op het dier Bescherming dieren vs onderhoud landschap	1	1/0			Meer bewustwording bewustzijn en stress bij dieren Hogere dichtheid van dieren en wegen
Exoten Ontsnapte en losgelaten dieren 'Ingeburgerde' exoten	1	5/0	Geen effectief beleid, met name handhaving		Open handel /transport van dieren Kwetsbaarheid en geringe veerkracht van natuursystemen
Beheer inheemse soorten Dieren, invasieve soorten, die schade aanrichten aan landbouw en watersystemen	4	4/0			Meer economische en landbouw belangen. Ruimte voor de natuur wordt beperkt

Effectiviteit van beheerstechnieken (afschot)					Meer bevoegdheden voor beheersing, minder bescherming Maatschappelijk draagvlak staat ter discussie
Maatschappelijk debat Spanning tussen het stedelijke en het platteland Nulstandbeleid (wel of niet) Contrast tussen welzijn en natuurlijkheid In hoeverre hebben grazers zorg nodig (zorg- vs afblijfplicht)	4	3/0			Tegenstellingen: Individu – soort Natuur – cultuur Aaibaar of gevaarlijk Nut of doelloos Gehouden of wild Meer bewustzijn van welzijn en stress Meer transparantie en mediativering Meer ruimte voor emotie en beleving
Kwaliteit natuur Milieukwaliteit (bodem en water) Biotopenbeheer (kwaliteit en effectiviteit) Landschapsbeheer (versnippering EHS) Invloed menselijk handelen op de populatie	5	8/0		Biotoopverandering door stalbouw ter preventie van besmetting (nadeel voor enkele vogelsoorten)	Druk van de economie Intensivering landbouw Landhonger Hogere eisen aan kwaliteit vanwege toerisme
Zoönose Wildlife als bron voor besmetting	1	1			Klimaatverandering Handel en transport dieren (uit andere landen)
Toekomst					
Ruimte voor de natuur Minder ruimte voor het dier (geografische en in de acceptatie door de overlast van wilde dieren) Complete scheiding leefgebieden van wilde en landbouwdieren					Vervreemding van de natuur (urbanisatie) Meer en striktere reservaten Meer economie (wonen, werken en infrastructuur)

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Versnippering van leefgebieden Diversiteit wordt minder					
Zoönose Meer open grenzen meer import ziektes					Open handelsverkeer op mondiaal niveau
'Nieuwe' dieren Wolf in NL Ecologisch functionele dieren vs publieke acceptatie Geen wild maar gedomesticeerde dieren die vrij gehouden worden GM verbreidt zich van landbouw naar natuur					Discussie lust of last van wildlife Andere selectiedruk Genetische vervuiling van kweek naar natuur
Mens-dierrelatie Toename bescherming individuen i.p.v. soorten Beoordeling welzijn vanuit het individu Personificatie van wilde dieren; meer genegenheid met dieren					Empathisering en mediatisering

P= aantal stickers (/16) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Kweek en wild visserij		
<u>Datum:</u> 7 september 2011 <u>Locatie:</u> El&I, Den Haag <u>Procesleider:</u> Vincent Pompe			<u>Experts:</u> Innovatienetwerk (Innofisk concept), Henk Huizing; Nationaal overleg visafslagen (VIA United Fish Auctions N.V. (UFA)), Johan van Nieuwenhuijzen: Nederlandse Vereniging van Viskwekers (NEVEVI), W. (Pim) Wilhelm; Productschap Vis , visserijcentrum,W.H.B.J. (Wim) van Eijk; Stichting de Noordzee, Margreet van Vilsteren ; Stichting Vissenbescherming, Paul Denekamp		
Opmerkingen			De deelnemers vinden dat de discussie over kweekvissen en wild visserij twee gescheiden gebieden zijn. Om daaraan tegemoet te komen zijn de gegevens zijn in twee tabellen verwerkt. Dit heeft wel tot gevolg <u>dat sommige prioriteiten, stijgers en dalers dubbel genoemd worden</u> . Daarnaast moet worden opgemerkt dat gezien het feit dat slechts een deelnemer gespecialiseerd is in de wild-visserij, het thema waarschijnlijk onderbelicht is gebleven.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Beperkt door regelgeving tav Ruimtelijke ordening Milieu en water Geen MBO opleiding			Daalt: minder regels door terugtrekkende overheid		
Betere dodingmethode voor meer soorten vis Meer aandacht voor wat de vis zelf wil (meer positieve aandacht dan alleen verminderen van pijn) Onredelijke welzijnseisen (zeker in vergelijking met andere landen; tast level playing field aan)					Stijgt door meer besef welzijn van vissen Daalt omdat men accepteert dat beperkte welzijnsaantasting hoort bij visvangst
Omslag van visjager naar vis'boer' (gedwongen door schaarste en duurzaamheid) Betere veredeling Gesloten systemen Robuustere vissen		1/2		Stijgt vanwege de technologische mogelijkheden en successen Daalt vanwege de technologische vooruitgang (wordt gemeengoed)	

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Rentabiliteit (kosten-baten verhouding staat onder druk) Slechte prijsvorming door regels en goedkoop vis uit andere landen	3	1/2			Stijgt vanwege duurdere grondstoffen (visolie en -meel) en zwaardere keurmerkeisen en investeringen die daarmee gepaard gaan. Daalt omdat ondernemerschap in NL onrendabel is (te duur)
Betrouwbaarheid keurmarkt Duidelijkheid wat men koopt Promoten / vermarkten van duurzaamheid	4	5/0	Stijgt: meer regels ter stimulering en controlering	Meer kennis over de schade en risico's mens, dier en milieu	Stijgt meer aandacht voor de gezondheid van mens, dier en milieu
Beschikbaarheid van grondstoffen Ontwikkelen van duurzame alternatieven				Stijgt zoeken naar alternatieven	Stijgt omdat visolie en vismeel schaarser worden
Toekomstige onderwerpen 2031					
Meer ziektes door verminderde genetische variatie Meer medicijnenverbruik Belasting ziektebestrijding voor mens en milieu				Toepassing van GM Geen zoönose vis-mens	
Gesloten systemen Gecombineerde aquacultuur vis-zeegroenten-algen-bloemen Optimale hergebruik van reststromen Laatste stap naar goede visbescherming	2				Duurzaamheid is uitgekristalliseerd en gestandaardiseerd, zowel voor bedrijf als consument
Gentech in consumptievis	1			Grote mogelijkheid GM	
Vissen krijgen hetzelfde respect als zoogdieren					Verandering in maatschappelijke bewustzijn
Minder consumptie dierlijke eiwitten					Verandering van het eetpatroon
Einde visserij- en aquacultuur bedrijven			Veelheid aan regels en eisen		Economische rendabiliteit

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Onderwerpen	P	S/D			
Wilde vis					
Sector reageert niet op gebeurtenissen					
Minder dieronvriendelijke vangstmethode Betere dodingmethode Meer aandacht voor wat de vis zelf wil (meer positieve aandacht dan alleen verminderen van pijn)	1				Stijgt door meer besef welzijn van vissen <i>Daalt omdat men accepteert dat beperkte welzijnsaantasting hoort bij visvangst</i>
Gezond product voor de mens (geen medicijnresten) Visstand en quota is in belang voor het voortbestaan van de sector Betrouwbaarheid keurmarkt Duidelijkheid wat men koopt Promoten / vermarkten	4	5/0	Stijgt: meer regels ter stimulering en controlering	Meer kennis over de schade	Stijgt meer aandacht voor mens, dier en milieu
Rentabiliteit Sector staat onder druk					
Toekomstige onderwerpen					
Mondiale dominante duurzame partijen					Duurzaamheid wordt nog meer pluriformer en daardoor complexer. Eenvoud (in de chaos) wordt gecreëerd door enkele grote mondiale bedrijven

P= aantal stickers (/12) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van bijeenkomst			Leghennen		
<u>Datum:</u> 22 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Hans Hopster			<u>Aanwezigen:</u> Algemene Nederlandse Vereniging van Eierhandelaren (Anevei) (Clara Hagen), Bionext (Heleen Klinkert), Broederij Het Anker (Jan Vroegindewey), Dierenbescherming (Marijke de Jong), Gezondheidsdienst voor Dieren (Jan Workamp), Louis Bolk Instituut (Monique Bestman), Nederlandse Organisatie voor pluimveehouders (NOP) (A Spieker), Nederlandse Vakbond voor Pluimveehouders (NVP) (J. Brok), Productschap Pluimvee en Eieren (Rik te Loo)		
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector, aangegeven door de projectgroep, aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord, zij het met de volgende kanttekening van Marijke de Jong (DB): Zij merkte op dat de diverse sectorpartijen blijkbaar wel ieder een eigen vertegenwoordiger aan tafel hadden, terwijl dit voor de diverse dierenbeschermingsorganisaties niet het geval was. Bij het aangeven van prioriteiten en stijgers/dalers leidt dit automatisch tot een overwicht van de sectorpartijen. Ook geeft men in het algemeen aan dat het niet-prioriteren van onderwerpen nog niet betekent dat men deze onbelangrijk vindt. Rik te Loo gaf aan de onderwerpen omtrent de kleine sectoren (bijv. konijn, nerts, eend en kalkoen) in dit project te missen. Hij zou dit graag expliciet in het eindrapport opgenomen zien.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Ingrepen		2/3	<i>Komende 10 jaar veel inzet via Stuurgroep Ingrepen</i>	Twijfel over 100% succes onder suboptimale omstandigheden.	
Professionele begeleiding van legpluimveehouders bij gezondheidsmanagement gericht op verantwoord diergeneesmiddelengebruik en attitude pluimveehouders. Tussen deze twee onderwerpen werd door de deelnemers een koppeling aangebracht.		3/4	Praktijk pakt dit op, maar tempo is (te) laag. Tanende belangstelling beroepsonderwijs. <i>Sector neemt verantwoordelijkheid</i> <i>Verordening geldt voor iedereen, maar betreft uitsluitend gebruik van antibiotica.</i> <i>Schaalvergroting gaat vergezeld van professionalisering</i>		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Risico's van buitenuitloop voor voedselveiligheid, <u>diergezondheid</u> en volksgezondheid (grotere kans op contact met ziektekiemen)	6	6/1	Voor biologische leghennen is buitenuitloop verplicht Minder geneesmiddelen toepassen, meer uitzieken.	Via fokkerij aanpassen van huidige kippenlijnen (weerstand) aan risicovollere omstandigheden kost (veel) tijd. Sceptis over succes van vaccinatiebeleid (virus past zich snel aan).	Samenleving legt nadruk op natuurlijk gedrag en buitenuitloop (ruimte). Concentratie van pluimveebedrijven en schaalvergroting <i>Weerstand bij afnemers (DU) tegen vaccinatiebeleid neemt af.</i>
Marktverstoring door import van kooi-eieren (lagere standaarden voor dierenwelzijn) van buiten Europa (Mercosur landen)	2	0/9	<i>Deelnemers geven aan dat de issue verdwijnt indien EL&I dit in Brussel goed weet te regelen (WTO)</i> WTO biedt geen ruimte voor importen met lagere welzijnsstandaarden		<i>Grote afnemers kopen geen kooi-eieren meer (ook niet voor eiproducten).</i>
Vroegtijdige uitval		0/0			
Alternatieven voor doden van haankuikens (o.a. dubbeldoelkip)		1/0		Lopend onderzoek biedt geen oplossing	
Integraal diergericht ontwerpen	3	3/2	Er ligt een 100% doelstelling voor 2023 Behoeftte aan robuuste systemen.		Tekort aan vermogen om buiten gangbare (praktijk) kaders te denken. Toenemende aandacht in de samenleving voor MVO <i>Autonome ontwikkeling, passend binnen markttechnische en bedrijfseconomische kaders</i> <i>Toenemende aandacht van bedrijfsleven voor MVO</i>
Vershil burger (eisen) en consument (koopgedrag)	1	1/1			
Vogelmijt	0	0/0	Uitermate hardnekkig probleem met nadelige effecten voor dier, mens en milieu.		
Verenpikken	0	0/0	Zie ook ingrepen.		Voorbeeldfunctie van grote partijen die geen kooi-eieren (meer) kopen.

			WTO biedt geen ruimte voor importen met lagere welzijnsstandaarden		
Schaalvergroting	1	3/1	Zie opkomende onderwerpen		
Beschikbaarheid van (veevoeder) grondstoffen.	5	8/0			Groeiende vraag naar dierlijke producten (groei wereldbevolking, toename koopkracht) Beperkte beschikbaarheid van grond (competing claims) voor productie van veevoer. Voederconversie afhankelijk van intensief/extensief
Toekomstige Onderwerpen 2031					
Globalisering van dierenwelzijn. Leeft nu vooral in Nw-Europa maar gaat leven in meer landen waardoor het ook voor de fokkerij relevanter wordt.					Is gekoppeld aan welvaart. Ontwikkelt door in (West) Europa en Noord-Amerika, niet in Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Mondiale markt = druk op kostprijs > minder welzijn
Effect van GGO's op voedselveiligheid. GGO's in voer is gangbare praktijk			Risico op incidenten Minder bestrijdingsmiddelen nodig	Risico's zijn onbekend Zekere voedselproductie Ecologische schade	Grotere afhankelijkheid van grote, machtige bedrijven.
Beschikbaarheid van (veevoeder) grondstoffen.					
Beschikbaarheid van goed opgeleide beroepskrachten			"Markt" regelt dit. Nevedi heeft een beurzensysteem in het leven geroepen voor HBO en WU en FD studenten die zich specialiseren in de diervoeding. Het systeem draait nu ongeveer 3 jaar, maar leidt echter niet direct tot grote toename in afstudeervakkers diervoeding.		Imago sector stimuleert de aanwas (MBO, HBO, WO) niet Kennisinfrastuctuur privatiseert.
Maatschappelijke inbedding (license to operate)			Meer dialoog (o.a. discussie megastallen) tussen burgers en pluimveehouders en kleiner verschil van inzicht, kennis en begrip rond		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			bedrijfs grootte, gebruik van technologie, bedrijfsstructuur		
Transport en doden			Nu onderbelicht, maar sector regelt dit zelf		
Ruimte voor buitenuitlopen (in Nederland)					Onvoldoende grond beschikbaar (competing claims) om huidige aantallen leghennen buitenuitloop te geven.
Klimaatverandering in relatie tot dierziekten					Nieuwe pluimveeziektes treden op.

P= aantal stickers (/18) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Melkvee		
<u>Datum:</u> 24 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Proces:</u> Hans Hopster			<u>Aanwezig:</u> NZO (Rolando Montessori), CRV (Hiemke Knijn), DB (Bert vd Berg), KNMvD (Judith Velthuisen), LTO-melkvee (Marjolein de Kreij), NMV (Marius Bouwmeester), PZ (Willem Koops) en Vereniging De Natuurweide (Harrie Janssen).		
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord, zij het met de aantekening dat het voor de sector van belang is ook te weten welke zaken er in de exportlanden spelen. Bovendien moet duidelijk zijn hoe de verdeling tussen publieke en private verantwoordelijkheden is. Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de volgende onderwerpen: 1) oormerken: is in de toekomst vervangen door een (RFID)chip; 2) onthoornen: is niet meer nodig omdat de stallen zijn aangepast, dan wel het gebruik van "polled" stieren gangbare praktijk is geworden; 3) tekort aan beschutting in de weide: wordt in de beleving van de koe opgelost en 4) ruimen van niet zieke dieren: beperken door (ring)vaccinatie, afhankelijk van acceptatie in exportlanden en het optreden van nieuwe ziekten (beschikbaarheid vaccins).		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Gebruik van Antibiotica	5	0/7	Komende 10 jaar veel inzet via AB-Convenant Hoge urgentie vanwege volksgezondheid Beheersbaar probleem (melkveehouderij is geen grootverbruiker, voor reductie AB (3 ^e en 4 ^e generatiemiddelen zonder wachttijd) geen grote systeemveranderingen nodig) Sector neemt zelf verantwoordelijkheid		Bewustwording in de melkveehouderijsector Feiten over afname AB-gebruik verlichten de maatschappelijke druk.

			Overheid stelt kaders vast in wetgeving		
Weidegang (ge-post-it door 6 van de 8 aanwezigen).	4	3/1	<p>Verplichte weidegang via regelgeving</p> <p>Stimulering via melkprijs</p> <p>Stimulering via inkomensondersteuning (GLB)</p> <p>Stimulering via beloning voor maatschappelijke diensten</p> <p>Overheid gaat dit niet regelen.</p> <p>Sector neemt zelf maatregelen om ondergrens te bewaken.</p>		<p>Weidegang blijft belangrijk voor de kwaliteit van het Hollands cultuurlandschap</p> <p>Weidegang blijft belangrijk voor het welzijn van de koe.</p> <p>Weidegang blijft belangrijk voor het maatschappelijk krediet van de melkveehouderij</p> <p>Door schaalvergroting toenemende druk op weidegang</p> <p>Weidegang is van belang voor biodiversiteit</p>
Levensduur van melkkoeien		4/1	<p>In de fokkerij meer nadruk op levensproductie</p> <p>Algehele bewustwording, sector pakt het op bvb via fokkerij i.c. integraal fokdoel.</p>		<p>Korte gebruiksduur is niet natuurlijk</p> <p>Schaalvergroting vraagt zelfredzame koeien</p> <p>Levensduur als simpele, cumulatieve maat voor dierenwelzijn.</p>
Wrak Vee		0/0	<p>Verbod op transport</p> <p>Vee kan niet op tijd worden afgevoerd</p> <p>Om verlies te voorkomen te lang doordokteren.</p>		

Klauwkreupelheid		0/0			
Schaalvergroting (aanwezigen zijn vrijwel unaniem van mening dat schaalvergroting/kostprijsverlaging voor de Nederlandse melkveehouderij geen oplossing biedt en een groot maatschappelijk risico inhoudt)..	7	4/1	Wegvallen melkquotering, liberalisering van de mondiale zuivelmarkt.		Weinig bedrijfsopvolgers, kleinere marges. Grote bedrijven wekken weerstand op (romantisch beeld bij publiek). Groei van het mestprobleem (dierrechten) Perceptie risico's volksgezondheid
Gebruik sensor- en informatietechnologie		3/0		Technologische ontwikkelingen (lab-on-a-chip, indicatoren voor dierenwelzijn) bieden nieuwe kansen op management ondersteuning en ontzorging	
Duurzaamheid		5/0			Maatschappelijke eisen (milieu, dierenwelzijn, volksgezondheid) nemen toe. Inkomens en "license to operate" staan onder druk.
"Dierrechten" (het wettelijk recht om een bepaald aantal dieren te houden")		0/0	Geregeld in wetgeving, gebaseerd op sluiten van de kringloop.		
Stallen/huisvesting		2/0		Ligboxenstallen bieden onvoldoende toekomstperspectief Scheiden mest/urine cruciaal	Ontwikkeling naar alternatieve systemen gaat te traag, discussie houdt aan.

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Toekomstige onderwerpen 2031				
Maatschappelijk draagvlak (afstand burger – boer)				<p>Steeds minder boeren, steeds meer, van de natuur vervreemde stedelingen</p> <p>Schaalvergroting en rationalisatie staan haaks op de waarde die burgers aan de koe toekennen.</p> <p>Geen aandacht voor het boerenbedrijf in onderwijs.</p>
Voedselzekerheid				<p>Groei wereldbevolking en toename koopkracht in BRIC-landen</p> <p>Competing claims; veevoer wordt duur en is beperkt beschikbaar.</p>
Relatie mens-dier				<p>Technologische ontwikkelingen (bv kweekvlees) zijn katalysator voor de discussie over legitimatie van dierlijke productie</p> <p>Hiërarchische positie van het dier t.o.v. de mens verschuift.</p>
Functional Food				<p>Ontwikkeling van gedifferentieerde melkstromen en speciale melk (bv. melatoninerijke “slaapmelk”).</p>
Kalf bij de koe			Vleeskalverhouderij eist sterkere kalveren (reductie AB-gebruik)	<p>Discussie over duurmelken</p> <p>Discussie over natuurlijk gedrag vraagt kalf bij de koe</p> <p>Export fokvee roept meer weerstand op.</p>
Klimaatverandering			Jaarrond weiden	

P= aantal stickers (/18) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Paarden en pony's		
<u>Datum:</u> 23 augustus 2011 <u>Locatie:</u> Dienst Landelijk Gebied, Utrecht <u>Procesleider:</u> Claar de Brauw			<u>Aanwezig:</u> Dierenbescherming (Marcel Reijnen), KNMvD (Lieuwke Kranenburg), Productschap Vee en Vlees (Sophie van der Ploeg), Sectorraad Paarden (Nelleke Krol)		
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord. Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de volgende onderwerpen: 1) Verhuur van dieren – werd niet gezien als issue, 2) Dierenmishandeling – Discussie bestaat over de definitie van het begrip dierenmishandeling bij paarden; aspecten daarvan (alleenstaande paarden, zweepgebruik, etc.) zijn onderdeel van het besproken thema welzijn; 3) Trainingsmethoden – wordt momenteel niet echt gezien als issue: Onderdelen ervan zijn voorgeschreven en zijn opgepakt en opgelost binnen welzijnsregels; toekomstig zou het opnieuw aan bod kunnen komen binnen het thema doping.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Groeiende aandacht voor welzijn; Formuleren van de gids voor goede praktijken: richtlijnen voor voeding, huisvesting, gedrag, transport en beweging (inclusief training van sportpaarden) (gids voor goede praktijken is inmiddels gepresenteerd en openbaar gemaakt)	2	3/0	Paardensector van oudsher zeer intern georiënteerd Discussie over welzijn binnen paardensector liep sterk achter op andere diersectoren – inhaalslag EU welfare quality project stimuleert discussie verder Monitoring-systemen houden onderwerp op de agenda	Monitoren van nieuwe richtlijnen vergroot kennis over behoeften paard	Enorme groei van de sector heeft aantal onkundige paardenhouders vergroot → verhoging aantal meldingen van welzijnsproblemen Meer aandacht voor intrinsieke waarde dier Paard wordt huisdier
Risico van zoonozes en besmettelijke ziektes onder paarden	1	2/0	Gebrek aan Voorlichting aan houders en uitbraak - draaiboek	Ontwikkeling van vaccins (al blijft met de komst van nieuwe ziekten de ontwikkeling van nieuwe vaccins actueel)	Groeiende internationale transport Groeiende dreiging verschillende ziekten Groeiende sector resulteert in veel onwetendheid bij houders

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

				Toename kennis over ziekten	
<p>Stamboeken moeten nieuwe erkenning aanvragen – werpt drempels op voor stamboeken:</p> <p>Inteeltbeleid; Erfelijke gebreken melden</p>	1	1/2	<p>Erkenning vereist registratie die tot nu toe vaak niet wordt gedaan;</p> <p>Vereist een beleid op inteelt en een vermelding van voorkomende erfelijke gebreken binnen het stamboek</p> <p>Grenzen aan het fokbeleid en de erfelijke gebreken is nu nog geen discussie – zal meer opkomen</p> <p>Nee – fokkerij is nu al goed geregeld – meer dan bv honden en katten – zal nooit echt een thema worden</p>	I&R vraagt om professionalisering van stamboeken	<p>Paarden zijn duur, dus wil geen ongezond dier</p> <p>Taboe op inteelt discussie moet doorbroken worden – belang inzien door stamboeken</p>
Teruglopende fok en leden van stamboeken					<p>Economische crisis</p> <p>Overschot aan fok in de laatste jaren</p> <p>Veel duurder geworden om dieren te houden</p>
Nieuwe regeling identificatie en registratie: registratie van de houder ter bestrijding van illegale handel en traceerbaarheid in geval van dierziekten – stuit op verzet bij houders: wat zijn de gevolgen van registratie voor houders?	2	0/4	<p>Implementatie van EU beleid in NL</p> <p>Met name een financiële kwestie: als duidelijk is wie de registratie betaalt, daalt aandacht</p> <p>Discussie nog wel over of stamboeken de juiste plek zijn voor de registratie</p>		identificatie gebeurt al dmv chip, geregistreerd bij stamboek en sportclub.
BTW tarief verhogen van 6% naar 19% → Zal kostprijs van paardensector verder verhogen	1	1.5/3	<p>EU jurisprudentie: Nederland hanteert ten onrechte 6%</p> <p>Nadat BTW is ingevoerd zal discussie erover verdwijnen</p>		<p>Gevolgen van stijgende kostprijs voor de paardensector zal discussie blijven</p> <p>Voedselschaarste Bevolkingsgroei – grondprijs</p>

In stand houden goede gespecialiseerde artsen – in de aanwezigheid van beunhazen en ongespecialiseerde artsen	1	0.5/0	Gebrek aan transparantie over prijsverschil = kwaliteitverschil Gebrek aan certificering		Hoge concurrentie - artsen werken onder de kostprijs mondige burgers “shoppen” voor goedkoopste behandeling Opkomend alternatief circuit Crisis
Toekomstige onderwerpen 2031					
Tegenstrijdigheden beleid ruimtelijke ordening en dierenwelzijn (opkomen van onderwerpen gelijk aan schuilstallen discussie , woningen bij huizen etc)		0/1	Beleid wordt gevormd in twee afzonderlijke terreinen – geen afstemming Problematiek komt al op (bijv. schuilstallen, woningen bij stallen etc.) Doordat wrijving steeds duidelijker wordt, zal afstemming noodzakelijk zijn en geregeld worden		Groeiende bevolkingsgrootte – druk op ruimte wordt groter Groeiend besef behoeften dieren – meer ruimte voor een dier
Uitbraak van nieuwe ziekten (sterk gerelateerd aan issue 2)		2/0	Noodzaak formuleren Europese draaiboeken voor omgang ziekte uitbraak → nu heel weinig activiteit op dat gebied Eventuele noodzaak tot “ruimen” van paarden stuit op heftig verzet	Exotische ziekten vinden een weg	Meer internationaal transport Import van ziektedragende dieren uit andere landen (“zielige” ezeltjes en paarden uit zuid/oost europa) Opwarming van de aarde
Doping - discussie over trainingsmethoden			Tolerantie voor doping bij sportpaarden ter discussie – in navolging van dopingschandalen in mensensport	Nieuwe typen van doping komen op	
Zijn alle typen van sport met paarden wel te tolereren? (gezien als onderdeel van thema 1 – welzijn)		0/1	Basale discussie in verlengde van welzijnsdiscussie Voorbeelden van discutabele paardensport bestaan al – bv Olympische spelen Beijing		Ook economische redenen om met sporttype te stoppen (bv dressuur)

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			Wordt al besproken binnen welzijnsdebat		
Slacht/ opeten van paardenvlees ter discussie		1/0	Amerika geldt al een slachtverbod	Veelal laten houders het paardenpaspoort 'afschrijven' – dan mag het niet meer geslacht worden en behoeft discussie niet gevoerd te worden.	Veranderende kijk naar paarden – van fok naar gezelschapsdier
Zal leiden tot opkomst paardenpensions					
En opkomst discussie over transport van slachtpaarden					

P= aantal stickers (/8) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Schapen		
<u>Datum:</u> 2 september 2011			<u>Aanwezig:</u> LTO Schapenhouderij (Durk van der Werf), Landelijke werkgroep Professionele Schapenhouders (Erich Rhöse), Nederlands Texels Schapenstamboek (Chris van Norel), PVE (Margo Vonk), Swifter schapenstamboek (Klaas Poppens)		
<u>Locatie:</u> Dienst Landelijk Gebied, Utrecht					
<u>Procesleider:</u> Claar de Brauw					
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord. Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de volgende onderwerpen: 1)houden voor voedsel – staat (nog) niet ter discussie, wellicht in de toekomst – maar ook dan blijft schapenvlees als restproduct waarschijnlijk onomstreden; 2) weidegang/nauwe behuizing: geen issue bij schapen, weinig schapen die binnengehouden worden – bij geiten wel veel kritiek; 3) Couperen van staarten: geen issue meer nu verboden is. Heel zichtbaar, dus ontduiken niet mogelijk. Bovendien schrijven stamboeken gecoupeerde schapen niet; 4) Oormerk discussie leeft momenteel weer in het kader van de elektronische I&R, maar zal binnenkort aflopen; 5) Veetransport – is voor de transportsector wel een issue gezien de grote maatschappelijke aandacht – anderzijds is de Europese regeling eenvoudiger geworden dan oude NL wetgeving en voldoet dus alle Nederlandse transport aan de regeling; 6) Rituele slacht: voor de primaire sector geen issue – afzet zal los van een verbod mogelijk blijven – bv in België laten slachten. Andere deelnemers geven aan dat door verdere inburgering de vraag naar ritueel slachten zal afnemen en het probleem zal verdwijnen; 7) Dierenmishandeling – geen thema voor zover het incidenten betreft die uitvergroot worden in de media. Wel als issue gezien waar gerichte fokkerij grenst aan dierenmishandeling (grote hoofden bij Texelaar, Meerlingen fokken die niet allen bij de moeder kunnen zogen bij Swifters); 8) Dierentoonstellingen is geen issue – het verloten van lammetjes is verboden; dieren op tentoonstellingen zijn de top van de schapensector.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Gebrek aan kennis door houders leidt tot “doodknuffelen” (“liefde is nog geen zorg”)	2	2/0		Business speelt in op markt – rouwkaarten voor overleden dier	Verkleinen van de agrarische sector Afstand stad – platteland vergroot Dier als mens gezien
Negatieve maatschappelijke opinie over dieren houden – onafhankelijk van inhoudelijke kennis	1	2/0	Dierenpolitie onderstreept criminele blik op dierenhouders		Opkomst partij voor de dieren Weinig mensen houden zelf dieren -

					<p>weinig ervaring</p> <p>Kloof stad – platteland wordt steeds groter</p> <p>Grote invloed media op mening</p> <p>Urbanisatie</p>
<p>Onuitvoerbaarheid van wet en regelgeving → hobbyhouder stopt & professionele Veehouder is 100% van de tijd in overtreding</p> <p>prangende wetten: -21 dagen regeling - mestwet - logboek regelingen - perceelregistratie - Voedsel keten registratie</p>	3	2/1	<p>Onnodig ingewikkeld veroorzaakt onwil</p> <p>Nut en noodzaak onduidelijk</p> <p>Onduidelijke afstemming beleidmakers – handhavers (handhavers geven geen proces verbaal, zodat juridisch verzet niet mogelijk is; beleidsmakers stellen wetten echter niet bij)</p> <p>Wetgeving vanuit EU zal discussie nog scherper stellen, gezien verschil in handhaving verschillende landen</p>		<p>Mondige houders zullen wetswijzigingen afdwingen</p> <p>Terug naar regionale sturing/zelfregulering</p>
Elektronische I&R	0	0/1	<p>Beleid zonder wettelijke grondslag</p> <p>Wanneer systeem technisch werkt en is ingebed in regelgeving, zal wil om mee te werken groeien</p>	<p>Technische systeem leidt tot problemen</p> <p>Zal in de toekomst verbeterd worden</p>	
Terugloop aantal schapenhouders in NL	0	0/1	<p>Extensieve houderij voor regelgeving gelijk aan intensieve (belastend qua kosten en administratie)</p>		<p>Weinig economisch kapitaal nodig om te starten</p> <p>Als markt aantrekt zullen jongeren ook weer beginnen</p>

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Gebrek aan afstemming dierenwelzijn en R.O beleid-> schuilstallen problematiek	0	0/1	Afstemming zal plaatsvinden		
Toestaan van citroenzuur als ontsmettingsmiddel – ook buiten crisistijd					
Diergezondheid - resistentie tegen wormenmiddelen	2	0/0		Gebrek aan kennis over behandeling – wereldwijd wel kennis aanwezig	Steeds sneller grijpen naar medicijnen - resistentie
Inteelt → gevoeligheid voor dierziekten, beperkt vitaliteit/robuustheid				Familiebanden zijn maar beperkt bekend	Iedereen wil fokken met top-ram Gebrek aan natuurlijke selectie Met name bij “sierdieren” problematisch
Toekomstige onderwerpen 2031					
Schape verdwijnen uit Nederland					Minder vraag, want minder vleesetende bevolking
Meer ruimte voor hobbyschapehouders				Houden van schape als bron van kennis	Schape worden met name nog gehouden voor landschapsonderhoud
Antibiotica			Meer aandacht voor antibiotica bij schape	Slecht gebruik van antibiotica Resistentie gaat optreden	
Gentypering in de fokkerij - Genenkaart van alle kenmerken van een dier als basis voor de fokkerij		3/0		Al toegepast bij runderen, wordt technisch mogelijk bij schape → zal discussie opwerpen over wat gewenst is	Weerstand van schape is mode

P= aantal stickers (/8) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Siervissen (aquarium/vijver)		
<u>Datum:</u> 24 augustus 2011 <u>Locatie:</u> VU, Amsterdam <u>Proces:</u> Claar de Brauw			<u>Aanwezig:</u> Dierenbescherming (Erwin Virginia), NBAT/SATO (W. Wilhelm), Nishikigoi Vereniging Nederland (Joop van Tol), Ornamental Fish International (Alex Ploeg), Stichting Vissenbescherming (Ton Dekker), Killifish Nederland (Tonnie Woeltjes), nederlandse vereniging van Cichlidenhouders (Willem Heijns)		
Opmerkingen			<p>Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd geantwoord dat, terugkijkend op de thema's die aan bod waren gekomen, nog een heel aantal andere thema's ook aan bod hadden kunnen komen, zoals "gebrek aan gespecialiseerde dierenartsen op het gebied van vissen" en "voeding" (is droogvoer toegestaan, hoeveel kannibalisme is acceptabel). Daarnaast stelde de vissenbescherming de vraag of er in de aquarium en vijvervissen wereld daadwerkelijk veel sprake is van overschotten van dieren in de kweek. Dit thema werd daarop kort bediscussieerd. De aanwezigen gaven aan dat er inderdaad sprake is van overschotten binnen de vissenkweek. Verschillende kwekers gaan daar verschillend mee om. Gebruikelijke technieken zijn het opvoeren van overschotten of het euthanaseren in verdovingsmiddel.</p> <p>De dierenbescherming maakte de aantekening dat de inbreng vanuit de dierenartsen werd gemist en de heer Heijns gaf aan dat, om te kunnen spreken van een trendanalyse, een regelmatige herhaling van het onderzoek nodig is en de resultaten van deze bijeenkomsten het vertrekpunt zouden moeten vormen voor de volgende onderzoeksronden.</p> <p>Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de volgende onderwerpen: 1) Exoten voor hobby – aangezien alle vissen in aquariums en vijvers exoten zijn, is dit geen issue. Wel de daaraan verbonden onderwerpen invasieve soorten en stress bij transport. 1) Obesitas – geen issue, niet relevant voor vissen; 3) Dieren mishandeling & Eenzaamheid/verveling – zijn vooralsnog geen onderwerpen omdat er onvoldoende kennis bestaat over het gedrag en de behoeften van vissen. In aansluiting hierop ontstond een discussie over het beoordelen van het welzijn van vissen tegen een achtergrond van weinig kennis. De deelnemers gaven aan dat er naar meer gekeken wordt dan alleen naar het in leven blijven van vissen, al zijn er vooralsnog niet veel indicatoren waaraan men kan aflezen of het goed gaat met het dier. Deelnemers gaven aan ook te kijken naar of een dier blijft eten en of het zich voortplant. Al met al wordt geconcludeerd dat het vissen gedragsonderzoek en daarmee de mogelijkheden om standaarden op te zetten, nog erg beperkt is.</p>		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Stress bij transport en gehele traject daaromheen (vangen, verblijf op beurs, etc).	1	0/6	Probleem lijkt al grotendeels opgelost te zijn	Technische mogelijkheden voor verbeteren conditie van	Heel veel dieren op transport (zowel internationaal door handel als nationaal

				vis op transport bestaan al (ademzakken, droog/verdoofd transport) Voor dure vissen is economische drijfveer groot om uitval te voorkomen	voor beurzen/shows)
Gebrek aan normen voor handel – op gebied van huisvesting, verzorging – Kwaliteit handel intransparant	5	2/0	Vergrootte aandacht dierenhandel – reactie op afgeschafte vestigingseisen Voor transport zijn al guidelines opgezet – OFI (geldt alleen voor internationaal transport) Activiteiten binnen de formulering van ‘besluit gezelschapsdieren’	Kennis over behoeften vissen nog zeer in de kinderschoenen – meer kennis zal meer normen noodzakelijk maken	
In stand houden van een populatie met smalle genetische basis (bv Killifish, regeboog, Koi) – teruglopende populatie, inteelt.	1	1/0			Populatie wordt steeds smaller Steeds minder mensen houden zich bezig met de kweek
Drang naar nieuwe soorten en gebrek aan kennis daarover – hobbyist vangt en kweekt een wilde soort					
Onkunde bij viseigenaren die niet zijn aangesloten bij een vereniging. Gebrek aan huisvestingseisen voor houders – ruimtenorm, hoeveelheid water, waterkwaliteit, huisvesting afstemmen op gedrag		2/2	Basale normen voor het houden van vissen worden geformuleerd, in navolging van discussies in Duitsland etc. Specifiekere normen per diersoort komen daarna wel Kennis bestaat al voor veel soorten - Verenigingen hebben criteria opgezet voor hun leden	Kennis over behoeften vissen stijgt	Waterschaarste zal druk zetten op discussie over hoeveel water een vis mag gebruiken Kennis bij houders zeer beperkt

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Gevolgen voor verkoop op beurzen/shows van 'besluit gezelschapsdieren' → vereist dat alle handel plaatsvindt in aangemelde handel (verbonden aan issue 2)	5	1/3	Discussie over invulling van deze norm zal blijven bestaan, zelfs als er EU wetgeving over komt Nee, als de regeling eenmaal vastligt, verdwijnt de discussie		
Bestrijdingsmiddelen en resistentie antibiotica vergroten kans op dierziekten en milieuvervuiling	1	2/0	Bestaande wetten worden onvoldoende gehandhaafd Ontwikkeling in aquacultuur versterkt druk op hobbyvishouder Toekomstige regelgeving in Azië over antibioticagebruik	Zoonosen – risico op gevaar voor mensen neemt toe Meer ziektes door aquacultuur – is niet van hobbyhouder te scheiden	Veel onkundig gebruik van middelen leidt tot overmatig gebruik en resistentie Gebruik in land van herkomst vis
Kennis over houden van vissen gaat verloren		0/4		Internet zal uiteindelijk de informatievoorziening overnemen – meer gecontroleerde fora - bestaande organisaties spelen daar ook op in	Vergrijzing Daling leden klassieke organisatie Klassieke organisaties worden in toekomst weinig gemist (individualisatie, afname interesse verenigingsleven) Veranderend vertrouwen van organisatie naar internetfora
Kweken van vissen met erfelijke aandoeningen		1/0	Meer bewustwording grenzen maakbaarheid – welzijn vis	Meer technisch mogelijk	Toekenning intrinsieke waarde vis
Genetische manipulatie van vissen		3/0	Houden en importeren is nu wettelijk verboden in NL/EU Allerlei andere landen wel toegestaan	Technische ontwikkelingen – manipulatie wordt mogelijk – manipulatie wordt steeds onzichtbaarder: van kweken op “kleur” naar resistentie voor ziekten – moeizaam te traceren Beperkt effect op gezelschapsdieren	Globalisering Toenemend transport over de wereld Grote interculturele verschillen in opvatting over onderwerp → Het is niet te stoppen
Import wetgeving diergezondheid is op komst - issue in de handel		1/0	EU formuleert een lijst met ziekten die gevaarlijk kunnen zijn voor andere vissen – geldt een importverbod voor		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			Vraag hoe dit instrument dat is opgesteld voor de aquacultuur gevolgt zal hebben voor de siervisimport.		
Welke dieren mag je houden? – formuleren van een positieflijst voor vissen		1/0		Meer kennis over geschiktheid van een dier houden	Erkenning intrinsieke waarde van een dier
Invasieve soorten en gevolgen voor biodiversiteit (gevolgen voor vissen in aquarium/vijver zijn onduidelijk)		1/0	EU op gang met “witte lijst” van ongewenste exoten → verbod op komst		mensen brengen in drang naar nieuwe soorten dieren naar NL. (zie thema 4)
Wegwerpartikel: vis wordt niet als volwaardig dier gezien, maar als decoratie	1	3/0	Opkomst partij voor de dieren Bewustwording over vissen stijgt	Inhaalslag wetenschappelijk onderzoek naar behoeften vis – gestimuleerd door economische belang vanuit de aquacultuur. Veel onderzoek naar vissengedrag uitgevoerd op kleine vis = huisdiervis = eenvoudiger dan grote zeevis.	Accessoire-vis is vaak erg goedkoop – vervangen eenvoudiger dan goed onderhouden ↔ bij dure vissen geldt dit namelijk minder: die gehouden als statussymbool “Nemo- effect” → media aandacht voor vissen creëert hype – aanschaf door ongeïnformeerde houder
Toekomstige onderwerpen 2031					
Uitsterven van vissoorten en verlies aan biodiversiteit daarmee (betreft niet veel huisdiervissen – vooral zeevissen) → maar: veranderende doelen voor kweek/houden van vissen		2/0		Kweek van populaties nodig voor de bestrijding van muggen bijv of om terug uit te zetten in de natuur.	Uitsterven van zeevis
Vrijheid om vissen te houden wordt ingeperkt		1/0	Verwachting dat discussie opkomt uitsluitend wat betreft shows, niet wat betreft het houden van vissen algemeen		

P= aantal stickers (/14) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Sportvissen		
<u>Datum:</u> 25 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Vincent Pompe			<u>Aanwezig:</u> Dierenbescherming, Femmie Kraaijeveld; NVVF Nederlandse Vereniging van Forelvisvijvers, Gerald van Ooijen; Publishing house, Hans te Kloeze; Sportvisserij Nederland, Joop Bongers; Stichting Vissenbescherming, Ton Dekker; Dibevo, Alex Ploeg; Shimano (hengelbenodigdheden), Gerard Bakkenes		
Opmerkingen			De discussie over nut en noodzaak van sportvissen blijft. Vanuit de sportvissector is ruim besef voor maatschappelijk verantwoord vissen, maar er ontbreekt een platform en daardoor bekendheid bij het grote publiek. Regels en codes om excessen te voorkomen worden door de dierbeschermende organisaties als belangrijk beschouwd. De actuele thema's zullen ook in de toekomst belangwekkend blijven.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Voorkoming van schade aan het milieu en natuur (bv lood en andere schadelijke materialen) Bescherming van de visstand tegen (commerciële) overbevissing De last voor ondernemers	5	5/3	Stijgt. Invloed van de EU wordt groter Gebrek aan quota Geen regels stellen voor regulering soorten om de visstand te behouden (vb. aalscholver)	Natuur en milieu educatie m.b.t. verantwoorde omgang Voorlichting menselijke invloed op en oorzaak van exoten	Stijgt. De samenleving is complex. Diversiteit aan stakeholders. Open maatschappij waardoor alles een issue kan worden Daalt omdat regels worden geaccepteerd
Schade aan dieren door achtergelaten materiaal, zoals vishaakjes en vislijnen		0/1		Daalt door introductie van dier/natuur- vriendelijke materialen	Daalt door gedragsverandering
Welzijnaantasting tijdens en na de vangst	2	2/0	Gebrek aan regels en aan zelfregulering.	Stijgt door meer wetenschappelijke kennis over bewustzijn bij vissen Minder schadelijke materialen	Stijgt door toename in het publieke besef over vissen voor plezier
Leefomgeving Biodiversiteit en natuurlijke omgeving		3/0			Stijgt door toename disbalans van ecosystemen. Klimaat verandering en toename exoten

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Betere waterkwaliteit door mindere fosfaten en meer voeding voor de vissen					
Hoe kan op verantwoorde wijze sportvissen worden beoefend Maatschappelijke beeldvorming bij. voor- en tegenstanders over de sportvisser Publieke debat over de wenselijkheid van sportvissen in het algemeen	7	3/4	Geen zelfregulering		Organisaties rondom sportvissen zijn niet georganiseerd. Er is geen platform en dus geen aanspreekpunt. Noodzaak voor organisatie neemt toe en zal daarna dalen als deze gerealiseerd is. De discussie over nut en noodzaak van sportvissen zal toenemen door meer wetenschappelijke kennis
Toekomstige onderwerpen 2031					
Soortbehoud ,Ontstaan van veranderingen in het ecosysteem (exoten) en daarmee in de visstand					Klimaatverandering
EU regelgevin, Regels over aanpakken exoten					
Mens-dier relatie, Afstand wordt groter. Mens vervreemd van de natuur.					Mediacultuur Mediasering met name met het oog op wat fout gaat (sensatiebelust)
Recreatie Toename visrecreatie Specialisatie op vissoort en omschakeling van natuur tot kweek Vissport blijft sterk					vergrijzing en urbanisatie
Zwaarder accent op ethiek tav vissen als sport. Maatschappelijk debat over pijn bij vissen				Meer kennis over welzijn van vissen zal vertaald worden naar de praktijk	

P= aantal stickers (/14) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Varkens		
<u>Datum:</u> 29 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Tjard de Cock Buning			<u>Aanwezig:</u> M. Thijsen (LTO), M. van Lent (Productschap Vee en Vlees), M. Steverink (True Food Projects), M. Smolders (Varkensinnovatiecentrum), T. Duteweerd (Ned. Vakbond voor Varkenshouders).		
Opmerkingen			<p>Hiervan speelden de volgende onderwerpen een geringe rol in de varkenssector: Oormerken (opgelost via chips), Hoektanden trekken (of vijlen) bij biggen (gebeurt niet meer, oplossingen tegen beschadigingen komen vanuit aanpassingen in het ontwerp/inrichting/verrijking van de stallen), Geen weidegang.</p> <p>Het vroeg scheiden van biggen speelt wel een rol intern met betrekking tot meer inzicht in de samenhang van aantal negatieve bijeffecten van vroege scheiding (voedingsproblemen, weerstand tegen infectie (antibiotica discussie), lage groei). De discussie over megastallen met betrekking tot gezondheid van de omwonende is een punt dat nader onderzoek verdient om duidelijk te krijgen wat zin en onzin in de discussie is. Vermoed wordt dat, wanneer zoonoses verspreiden dit via technologische oplossingen wordt aangepakt (vaccinaties, robuuste dieren).</p>		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Antibiotica gebruiken gezondheid (preventief)	4	0/3	Transparantie + voorlichting/educatie, ook andere type van ondernemers	Andere houderij systemen	
Indirect maatschappelijke discussie publieke gezondheid door groeiende resistentie				Robuuster dier ontwikkeld	
Ruimte voor het dier	2	4/3	Meer landen hogere welvaart -> meer(EU) regels		Internet: burger kijkt mee, ook in de 3 ^e wereld waar goedkoop vlees vandaan komt
Metten van welzijn in relatie emotie publiek Dierwelzijn mbt natuurlijk diereigen gedrag					Meer landen hogere welvaart
Verveling en effectiviteit van spelmateriaal					Econ crisis: consument denkt eerst aan portemonnee
					Vraag en aanbod differentieert zich in parallelle concepten (fair trade etc.)

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

					economische crisis in varkenssector, minder kritiek op welzijn. Varkens productie verdwijnt nog meer aan het oog (megastallen+internationaal)
Castratie	1	0/3	Druk van consumenten/retail/afnemers	Lijn zonder beregeur wordt ontwikkeld	
Schaal vergroting en behoud van individueel diermanagement	1	1/0	Meer emotionele kritiek in afwezigheid van welzijns(onderzoeks) data		
Hooi en stro voor dierwelzijn in conflict met brandveiligheid		0/2		Technisch oplossing, minder emotie	
Transport, wrakvee Beschadigd vee mag niet vervoerd worden Doorgesloten boetes op slachthuis(klein wondje 700 Euro boete)	2				
Norm van acceptabel aantal dode biggen					
Soja ten koste van regenwoud Duurzame productie Duurzame consumptie Vergroening van voer					Aanvoer plantaardige eiwitten/mais gaat concurreren met biofuel vraag naar zelfde grondstoffen.
Toekomstige onderwerpen 2031					
Biologisch probleem om een omnivoor dier om te zetten op herbivoor dieet, zonder voedingstekorten/welzijn problemen		4/0	Verbod op dierlijk eiwit in voer Eisen voer mbt uitstoot, behoefte, grondstoffen, kosten.	Efficiënte voerconversie	Aanvoer plantaardige eiwitten/mais gaat concurreren met biofuel vraag naar zelfde grondstoffen. Limiet aan fosfaat mondiaal
Preventief ruimen		0/1	Weerstand bij EU groeit tegen ruimen		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

<p>Dierenwelzijn van aangeboden vlees zakt door de import uit 3^e wereld landen</p>	<p>3/2</p>		<p><i>Techniek (ICT) kijkt mee (registreert), ook bij de boeren in 3^e wereld landen</i></p>	<p>Leeglopp platteland -> aantal ondernemers daalt in NL -> vleesverkoop mondialiseert</p> <p><i>Vergroeningstrend bij consument zet door</i></p> <p><i>Consument kiest zelf, marketiers verliezen greep</i></p> <p><i>Lage lonen landen worden welvarender, ook daar eisen aan dierenwelzijn</i></p>
<p>Staart couperen</p>	<p>1/0</p>	<p><i>Staat nu op de agenda, maar verdwijnt na internationale harmonisatie</i></p>	<p>Door ICT transparantie wellicht toch weer vaak op agenda</p>	

P= aantal stickers (/10) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Vleeskuikens		
<u>Datum:</u> 24 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Proces:</u> Tjard de Cock Buning			<u>Experts:</u> Bionext (Heleen Klinkert) Dierenbescherming (Marijke de Jong), KNMVD (Teus Kreuger), NOP - Nederlandse Organisatie voor pluimveehouders (J. Wolleswinkel), Nederlandse Vakbond voor Pluimveehouders (Jan Brok), Productschap Pluimvee en Eieren (Henk Hulsbergen), Schothorst Feed Research (Piet van der Aar).		
Opmerkingen			<p>volgende onderwerpen een geringe rol in de vleeskuiken sector: Verenpikken, snavelpunt verwijderen, aantasting milieu en gezondheid omwonende, veetransport (korte afstanden/tijden, volgens het vervoersbesluit). Het amputeren van sporen en achterste teen speelt inderdaad een rol bij ouderdieren, maar wordt inmiddels in een convenant met de Dierenbescherming en sector nader uitgewerkt in richtlijnen. Het ruimen van niet-zieke dieren ivm ziekte speelt inderdaad (in 2003 tijdens de vogelpest ging het om miljoenen kippen). Dit is in de resultatentabel bijgeschreven onder de issue "ziekte reductie". De bijeenkomst eindigde met een korte evaluatie.</p> <p>Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord. Wel werd opgemerkt dat de inzet van genetische modificatie van vleeskuikens niet is genoemd. Ingeschat werd, dat de noodzakelijk cloneringsstappen te veel afwijkingen zullen opleveren, en vooralsnog gerichte fokprogramma's meer potentie hebben om robuuste dieren met minder welzijnsproblemen te ontwikkelen. Een andere deelnemer merkte op dat naast deze voorspelbare mechanismen voor trends, de onvoorspelbare incidenten ook grote impact kunnen hebben. In dit verband werd er op gewezen dat de oorlog in Libië de export van ½ miljoen kippen/week heeft stilgelegd (ook 40% van de vleeskuikenproductie gaat naar 3^e wereldlanden)</p>		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Beschikbare ruimte Hokbezetting	4	1/0 ²	Status dier stijgt tov economisch ondernemen	<i>Betere stal ontwerpen</i>	Mondiale voedselschaarste Groei wereld bevolking Groei welvaart Toenemende vraag dierlijk eiwit Water/verdroging tekort

² In het totaal zijn 21 groene en 21 rode stickers uitgedeeld.

					Landschaartse en dalende vruchtbaarheid
Maatschappij met kritische percepties omgang met dieren Dier/mens verhouding en verlies van draagvlak	1	7/0	Groei kritische bewustwording tov vleeskuiken houderij Emancipatie van het dier		Urbanisatie Individualisme (killere omgang tussen mensen maakt dierrelatie belangrijker)
Vrije uitloop, welzijn en dierziekten, AI		1/0	Vaccinatie versus non vaccinatie beleid (Japan, , Duitsland) Rusland (bescherming eigen productie?)		Druk op grond, Mondiale voedselschaarste Groei wereld bevolking Groei welvaart Toenemende vraag dierlijk eiwit Nederland wordt vol, planologie
Ziekte reductie, maar overvloedig Antibiotica , ESBL, MRSA Preventief ruimen (econ. schade)	6	0/7	<i>Voorlichting sector</i> <i>Selectief gebruik</i>	<i>Nieuwe vaccins</i> <i>Robustere dieren</i> <i>Diversificaties van antibiotica's (dier<> mens></i>	
Beschadiging kip: transport, houderij (blaren/breuken) Slachterij betaalt minder uit		0/3		<i>Beter voer</i> <i>Sterker dier</i> <i>Mobiele slacht</i>	
Gezondheid dieren		2/0			Opwarming met nieuwe ziekten uit het zuiden
Veilig kippenvlees voor de laagste prijs, maar dierhouder zit vast in een economisch systeem		1/2	Niche markten (biologisch) extra gevoelig voor econ. crisis	<i>Voedsel door-straling</i> <i>Salmonella is opgelost</i>	Econ crisis, daling koopkracht Nederland wordt vol, planologie Tekort grondstoffen voor voeding (o.a. fosfaat)
Importen goedkoop vlees uit niet-EU landen Internationale concurrentie EU/non-EU		1/0	Vrije handel tussen continenten EU eisen, kosten verhogend. Consument verlangt carbon footprint -> Zuid Am. Vlees import		mondialisering
Schaarste biologische eiwitvoorziening voor diervoeders Door 'gekke koeien ziekte' ook dierlijke eiwitten		5/0	EU-eisen	<i>Gesloten mineralen kringlopen</i>	Groeiende welvaart China China vraagt steeds meer kippen vlees

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

verboden vor kippen -> tekorten					"Eiland Europa" versus mondialisering. Mondiale voedselschaarste Groei wereld bevolking Groei welvaart Toenemende vraag dierlijk eiwit Water/verdroging tekort Landschaarste en dalende vruchtbaarheid Tekort grondstoffen voor voeding (o.a. fosfaat)
Te snelle groei leidt tot dierenleed, honger	3	3/1		Meer ontwikkeling op efficiënte eiwit conversie USA trend naar zwaardere kuikens (2,2 -> 5 kg)	Mondiale voedselschaarste Groei wereld bevolking Groei welvaart Toenemende vraag dierlijk eiwit
Elektrische Dodingmethode niet altijd betrouwbaar (te zwaar geeft bloeduitstortingen), vergassen is duur		0/6		<i>Technische oplossingen voor betrouwbare dodingmethoden</i>	Groei status van het dier, kritiek op vleesproductie
Toekomstige onderwerpen 2031					

P= aantal stickers (/13) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Vleesvee (kalveren en runderen)		
<u>Datum:</u> 24 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Vincent Pompe			<u>Experts :</u> Biologica, Heleen Klinkert; Dierenbescherming, Bert van den Berg; Federatie Nederlandse Vleesveestamboeken, Willem Dijkstra; KNMVD, Teus Kreuger; LTO-vleeskalverhouderij, Bert Loseman; PVV, Henk Bekman; VanDrie Group, Henny Swinkels		
Opmerkingen			volgende onderwerpen een geringe rol in de vleesrunderen sector: 1) Het 'Houden voor voedsel' werd niet expliciet genoemd omdat dit een algemeen thema is dat de gehele veehouderij aangaat. 2) 'Nauwe behuizing' werd niet genoemd maar is wel een actief thema waaraan gewerkt wordt met name op het gebied van de groepshuisvesting. 3) 'Oormerken vee' is geen thema omdat het in de toekomst opgelost wordt d.m.v. de elektronisch chip. 3) 'Onthoornen runderen' werd ook door geen van de deelnemers als belangrijk gevonden. 4) Het thema 'Megastallen' speelt in de vleesrunderen sector minder, maar deelnemers vinden de aspecten milieu, landschap en gezondheid wel belangrijke exponenten in de discussie rondom veehouderij. 5) Het 'Ruimen van niet zieke dieren' is niet genoemd maar wordt wel als een issue beschouwd voor met name boer en publiek. 6) 'Beschutting tegen extreem weer voor dieren in de wei' is niet genoemd evenzo 7) 'Robuuste dieren' maar dat thema wordt door de deelnemers wel als een issue beschouwd zeker in relatie tot het antibioticavraagstuk.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Transport. In het bijzonder de monitoring van de welzijnskwaliteit en het welzijn in relatie tot lange afstanden	3	5/5	issue daalt omdat EU regelgeving in de toekomst eisen stelt aan transporten	Issue daalt omdat wagens 'dicht' worden en klimaat-gecontroleerd Ontwikkelen welzijnsmonitor voor transport	Issue stijgt vanwege dierenwelzijn. Het publiek heeft een aversie tegen het zien van vee in wagens. Daarnaast is het een economische / logistieke kwestie. Transport geeft uitval dieren en welzijnsrisico's
Voeding Toename grondstofprijzen Voeding in relatie tot welzijn/ rantsoenering	1	3/6			

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Gezonde verantwoorde voeding voor de mens					
Fok Incidentie keizersnee Raskenmerken/ genetische afwijkingen		0/3		Issue daalt middels het terugfokken van ongewenste eigenschappen	
Maatschappelijk verantwoord ondernemen. Diervriendelijke productie Maatschappelijk geaccepteerde houderij Economische verantwoord inspelen op kennisontwikkeling. Urbanisatie; afstand tussen product en consument is groot	5	6/1			Issue stijgt omdat veehouderij inpasbaar moet zijn met de omgeving. Publiek eist meer transparantie, Men wil weten wat men eet. Voor bedrijven (zeker de grote) is MVO noodzaak om te overleven Issue daalt omdat MVO algemene praktijk wordt
Afzet lichte klaveren Bepaalde rassen zijn na reguliere weken te licht voor de opfok. Klaveren blijven langer bij de moeder of worden euthanaseert		0/3		Issue daalt door ander fokbeleid	Issue daalt doordat er een niche voor dit soort biologisch vlees ontstaat
Antibiotica Terugdringen antibiotica Gebruik diergeneesmiddelen in relatie tot humane gezondheid Vleesconsumptie (in relatie tot alternatieven)	5	5/7		Issue daalt door betere condities voor het dier. Robuustere dieren. Betere preventie-management . Vaccinatie en probiotica Meer alternatieven voor preventie, met name huisvesting en probiotica Handel via internet controleren	Issue stijgt vanwege meer humane gezondheidscomplicaties en sterftes Stijgt vanwege de stigmatisering van de dragers van de resistente bacteriën

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Toekomstige onderwerpen 2031				
Voedselvraagstuk Schaarste aan hulpbronnen (water, fosfaat, olie) Voldoende voeding voor mens en dier		3/0	Cradle to cradle / gesloten kringlopen	Issue stijgt door bevolkingsgroei Toename gat tussen "haves and have-nots" Rechtvaardigheidsvraagstuk
Urbanisatie Acceptatie veehouderij (toename afstand mens-dier)		0/0		
Dierenwelzijn Weidegang Kalf blijft minstens 3 maanden bij de koe		1/0		
Natuur Vee meer betrokken bij de natuur/ landschap		0/0		
Eetpatroon Relatie voeding en gezondheid Verandering in bereiding en tijdstip Meer continu eten/grazen Koopkracht consument		1/0		Issue stijgt. Onderscheid tussen arm en rijk wordt groter. Voor arm gaat het alleen om eten niet om andere kwaliteiten. Rijk stelt steeds grotere eisen.

P= aantal stickers (/14) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			(volière)vogels		
<u>Datum:</u> 31 augustus 2011 <u>Locatie:</u> Dienst Landelijk Gebied, Utrecht <u>Proces:</u> Claar de Brauw			<u>Aanwezig:</u> Algemene Nederlandse Bond van Vogelhouder (ANBVV) (Onno Bijlsma), Aviornis International Nederland (Pierreco Eyma), Borgstein Birds and Zoofood tradings (Rinus Borgstein), Dierenbescherming (Erwin Virginia), Kleindier Liefhebbers Nederland (Harry Arts en Toon Goossens), Nederlandse Bond van Vogelliefhebbers (NBvV) (Hans van der Stroom), Nederlandse Postduivenhouders Organisatie (NPO) (George de Jongh), Parkietensociëteit (Johan Haafs).		
Opmerkingen			<p>Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd geantwoord, gaf de heer Arts aan dat er in de bijeenkomst over knaagdieren (waar hij ook deel aan nam) gesproken is over het doden van een overschot aan gekweekte/gefokte dieren. Dit geldt in zekere zin ook voor vogels (zijn ook overschotten te benoemen), maar wordt binnen de groep niet als issue gezien. Uit het rijtje door het projectteam opgesomde onderwerpen werd afgeleid dat er niet was stilgestaan bij de kwestie: dierenmishandeling. Dit is momenteel geen thema, omdat er onvoldoende kennis over beschikbaar is.</p> <p>In de reflectieronde gaven enkele deelnemers aan de eindrapportage te willen lezen en geïnteresseerd te zijn te weten wanneer het onderzoek opnieuw zal worden uitgevoerd. De dierenbescherming miste vertegenwoordigers van Roofvogels, maar de deelnemers konden instemmen met de vertegenwoordiging van die groep binnen de bijeenkomst met circus en evenementen-dieren.</p>		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Verbetering van de kwaliteit van handelaren door kwaliteitseisen in AMvB over handel, kweek en opvang, leidt mogelijk tot beperkingen voor hobbyhouders → onduidelijkheid over begrip 'bedrijfsmatigheid'	7	4/1	<p>Onduidelijkheid over grens tussen handel en hobby als gevolg van open normering van "bedrijfsmatig" in de ontwerp AMvB. Vallen beurzen, tentoonstellingen en markten daar ook onder?</p> <p>AMvB zal geformuleerd en van kracht worden – daarmee komt discussie in rustiger vaarwater</p> <p>Discussie zal doorwoekeren, gezien de</p>		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

			breedte van het onderwerp en de sterk tegenstrijdige belangen		
Slechte imago van de dierenhouder	1	3/0	Steeds meer regels voor dierenhouder versterkt negatieve imago Media aandacht en politieke aandacht voor negatief nieuws Beperkte toegang van kleine verenigingen tot media.		Verminderde acceptatie tov dierenhouder Verhoogd wantrouwen tov dierenhouders Dieren genereren snel een mening bij mensen, onafhankelijk van de kennis over de kwestie Mondige burgers
Beperking van het natuurlijk gedrag van dieren – resulteert bij vogels in basale discussie: mag je vogels wel houden?		1/0	Verhoogde aandacht voor dierenwelzijn	Aanwezigheid van veel informatie	Mondige burgers
Gebrek aan huisvestingseisen voor tentoonstellingen, transport etc. leidt tot wantoestanden	2				
Dierziekten	3	3/0	Tendens naar veiligheid en risicomijding Media aandacht voor ziekten – zeker wanneer het zoonosen betreft Ruimen van niet zieke dieren zeer gevoelig bij hobbyhouder (pluimvee)	Beperkte markt maakt dat vaccinaties en medicijnen niet beschikbaar zijn	Men is sneller bang Bevolkingsdichtheid
Illegale import		0/1	Beperkt succes van handhaving door beperkte kennis bij inspecteurs.		
Veranderende verenigingen – minder actieve leden, meer servicegerichte leden					Afname interesse verenigingsleven

					<p>Individualisatie</p> <p>Grotere afstand natuur – burger</p> <p>Op latere leeftijd blijken mensen wel weer jeugdhobby op te pakken</p>
Beperking houden van dieren door regels van ruimtelijke ordening		1/0	Geruchten dat VNG bezig is met standaard om binnen gemeenten het houden van dieren te beperken		<p>Bevolkingsdichtheid</p> <p>Verminderde tolerantie – mondige burger</p>
Steeds commerciëler wordende markten en beurzen, met handelaren in het grijze/zwarte circuit en welzijnsschade vogel en imagoschade vogelhouder als gevolg (gerelateerd aan issue 1)	2				
Gevolgen van zoogdier positieflijst voor vogels houden	2	1/6	Positieflijst voor zoogdieren zal er iig zijn, en waarschijnlijk ook voor vogels, maar omdat de regeling een uitzondering toelaat, is discussie over de wet dan niet meer nodig		
Onjuiste voeding: beschikbaarheid van juiste voeding is aanwezig, maar onvoldoende kennis bij houder en dierenwinkel					
Kweken van rassen met mutaties	1	3/0	<p>Mutaties staan in steeds kritischer daglicht</p> <p>Verskillende mutaties zijn onuitlegbaar aan de buitenwereld</p>	RDA rapport “verantwoord fokken in de gezelschapsdierenwereld”	<p>Internationale verschillen –mutaties in zuid europa toegestaan en veel uitgevoerd</p> <p>Mutatie-dieren als mooi gezien – winnen alle prijzen op tentoonstellingen</p>
Kennisgebrek bij ongebonden vogelhouders (zie ook issue 7)		1/0	Veel aandacht voor dingen die misgaan	Veranderende informatievoorziening – bonden en verenigingen besteden hier veel aandacht aan – bijvoorbeeld informatie op voerzakken etc.	Steeds meer ongebonden vogelhouders

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Toekomstige onderwerpen					
Soort behoud – veel soorten zullen verdwijnen. Vogelkweker zal kweken om terug in de natuur te zetten		3/0		Sector al bezig met kwekers van bepaalde soorten aan elkaar te koppelen om soorten te behouden Komt nu al voor in Australië	Biodiversiteit neemt af Vogelhouder wordt natuurbeschermer
Genetische manipulatie zorgt voor veel nieuwe rassen					
Regelgeving verschuift naar europa – minder inspraak en mogelijk strengere regelgeving					
Het houden van bepaalde typen vogels zal deel uit gaan maken van cultureel erfgoed		1/0	Meer aandacht voor huisdier als onderdeel van de Nederlandse geschiedenis Is al aandacht voor binnen kinderboerderijen		Kweken van rassen kost veel energie → niet beschikbaar in moderne tijd
Minder tolerantie tov vogelhouder		2/1	Meer regels waaraan vogelhouder zich moet houden Afname discussie door afname natuur in Nederland/leefomgeving van mensen		Afstand mens – dier vergroot; Urbanisatie; Minder ruimte om dieren te houden Minder acceptatie – individualisatie; steeds meer allergie bij kinderen Minder kennis over de natuur bij burgers

P= aantal stickers (/18) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Verslag van expertbijeenkomst			Werkdieren		
<u>Datum:</u> 25 augustus 2011 <u>Locatie:</u> DLG, Utrecht <u>Procesleider:</u> Hans Hopster			<u>Aanwezig:</u> RvB-commissie werkhonden (Gerard Besseling), RvB-commissie jachthonden (Peter Bahlke), KLPD Dienst operationele samenwerking, team specialistische hondenuit opsporingsondersteuning (Hans Evers), KLPD Dienst operationele samenwerking, unit beredenen (Arie de Jong), Dierenbescherming (Erwin Virginia), KNGF Geleidehond (Peter van der Heijden), Speurhonden instructieschool (Cor Oldenburg).		
Opmerkingen			Met betrekking tot de vraag of alle aspecten van de sector aan de orde zijn gekomen werd bevestigend geantwoord. Erwin Virginia (DB) gaf aan dat hij een vertegenwoordiger miste vanuit het werkveld van de AAT/AAI. Gerard Besseling gaf aan niet namens de Raad voor Beheer op Kynologisch gebied te spreken.		
Onderwerpen 2011	P	S/D	Krachten		
			Beleid	Technologie	Landschap
Trainingsmethoden. (Cultuur) omslag van “negative” naar “positive” reinforcement (beloningsgericht) als basis voor training in sectoropleidingen.	5	4/4	Overheid stelt te weinig kaders voor kwaliteit van opleidingen Opleiding kynologisch instructeur te algemeen theoretisch en te weinig geënt op praktijkkennis Participatie van de sector (KLPD) bij beleidsvorming leidt tot effectieve nieuwe regels, bvb Regeling Beveiligingshonden (min. J&V).		Publieke aandacht voor trainingsmethoden Voortschrijdend inzicht in diergedrag In de sector is sprake van een cultuuromslag
Aanbod van geschikt uitgangsmateriaal schiet tekort.		0/0			Door vergrijzing minder geschikte fokkers. Buitenlandse fokkers exporteren rechtstreeks naar landen met vraag naar werkhonden.

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Werkomgeving voor werkdieren wordt complexer (verkeer) en belastender (geweld).	1	2/1			Toename geweld, mensen worden intoleranter Verkeerssituaties worden complexer en drukker
Fokbeleid gericht op functionaliteit en gezondheid en tegen erfelijke aandoeningen en doorgeschoten rasstandaarden.	3	2/0	Raad voor Beheer is onvoldoende effectief, structuur zit in de weg. Broedfokkers zijn niet gebaat bij aangescherpt beleid.	Erfelijke aandoeningen worden opgelost.	
Boventallige, niet-passende honden.	2	1/2	Dieren zijn erg gespecialiseerd (bvb pakwerk) en/of "overtraint" waardoor ze, bij ongeschiktheid, ook niet meer passen in een andere gebruikcontext. Herplaatsing bijzonder kostbaar of onmogelijk.		
Opleidingstempo (te hoog) en loopbaan (te lang) van werkdieren bedreigen het welzijn van dieren.	3	7/0	Te ver doorgevoerde bedrijfseconomische principes bij opleiding en inzet van werkdieren. Hogere ingangseisen en kwaliteitseisen aan hondenprofessionals maken goed opgeleide werkdieren kostbaar. (Blauwgeverfde) zijinstromers zonder dierenkennis in managementfuncties		
Mensen die met werkdieren werken zijn geen "dierenmensen".		0/0	Achtergrond van hondengeleiders en ruiters veranderd. Dit stelt andere eisen aan de dieren.		

Denken over Dieren Bijlagen schematische samenvattingen van groepsinterviews met praktijkexperts, 2011

Rechtvaardiging van inzet van dieren in werk voor mensen. Dier of ding.		3/2		Functionaliteit van werkdieren wordt overgenomen door technologie Accent bij werkdieren komt sterker op de sociale waarde voor de mens te liggen	Maatschappij ontwikkeld bewustzijn dat inzet van werkdieren niet vanzelfsprekend is Mensen worden mondiger Incidenten worden door de media uitvergroot en leiden tot selectieve verontwaardiging en behoefte om te scoren (media, politiek)
Coupeerverbod is te generiek.		1/1	Bepaalde jachthonden met ongekoupeerde, lange staarten slaan in het struweel hun staart stuk.		
Toekomstige onderwerpen 2031					
Hond wordt een gebruiksartikel					Toenemende onverschilligheid. Niet meer nodig > euthanasie
Toenemend egocentrisme en intolerantie jegens honden en/of bepaalde praktijken.			Gemeentes voeren ontmoedigingsbeleid Loslaten van honden mag steeds minder Hong gaat in de ban		Mensen staan verder af van de natuur Hoog "Penny-gehalte" Acceptatie van bepaalde werkdierpraktijken (pakwerk) neemt af.
Jachthonden en werkhonden worden in toenemende mate gezinshonden.					Door veranderende gezinssamenstelling en alternatieve vormen van vrijetijdsbesteding is er minder behoefte om veel tijd te investeren in de werkhond/werkpaard.
Paardenfokkerij sluit niet meer aan bij het gebruiksdoel van het politiepaard.					

P= aantal stickers (/14) voor prioriteit, S/D= aantal stickers voor Stijgende/Dalende ontwikkeling

Bijlage 4: Initiële onderwerpen voor de workshop .

Samen met EL&I is een lijst van onderwerpen opgesteld die als uitgangspunt diende voor de inhoudelijke start van de workshops met de praktijken. De lijst staat in alfabetische volgorde

Aantasting gezondheid omwonende door megastallen	Illegale hondenhandel
Aantasting landschap door megastallen	Introductie van paarden en Heckrunderen in de Nederlandse natuur.
Aantasting milieu door megastallen (ook bij melkvh)	Kloneren van dieren (paarden)
Amputeren van sporen bij hanen + kammenknip	Kooihuisvesting zeugen
Antibioticagebruik	Leefomstandigheden kweekvis
Beperking natuurlijk gedrag bij huisdieren	Nauwe behuizing
Beschutting tegen extreem weer voor dieren in de wei	Obesitas bij huisdieren
Bestrijden van duiven(poep), ganzen poep)	Onthoornen runderen
Bestrijden van schadelijke dieren (bisamrat, muizen, vossen)	Oormerken (vee + transgene muizen)
Castreren van biggen	Overbevissing zee
Castreren van katers	Paarden rijden/trainen
Couperen van staarten	Ritueel slachtmethode
Dierenmishandeling (dierenpolitie?)	Robuuste dieren
Dierentoonstellingen	Ruimen van niet zieke dieren
Dierproeven	Scheiden van moeder en kalf (veulen, big)
Dikbilkoeien(geboorte problemen)	Sledehonden trainen
Doden eendagshaantjes	Snavelpunt verwijderen
Eenzaamheid/verveling bij huisdieren	Trainen voor circus
Exoten voor hobby	Trainingsmethoden (hulpmiddelen) bij paarden
Geen weidegang	Veetransport
Herten schieten voor beheer	Verenpikken
Hoektanden trekken (of vijlen) bij biggen	Verhuur van dieren
Hoge voederconversie	Vissen voor de sport
Hondenras met functionele afwijkingen	Vlees-groei-kippen (pootproblemen)
Honger bij vleeskip moeders	Wilde dieren houden/dierentuin
Houden voor bontproductie	Winter afschot van herten/runderen in OV plassen
Houden voor gezelschap	Zwijnen jagen voor beheer
Houden voor voedsel	

Rapport Denken over Dieren: dier en ding, zegen en zorg

Dit rapport, dat in opdracht van het ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie is opgesteld, beschrijft een eerste trendanalyse (nulmeting) van (verwachte) morele opvattingen in Nederland over de omgang met dieren, nu en in de toekomst ten behoeve van het dierbeleid. In dit onderzoek is gestreefd naar de volgende inzichten: 1) de hedendaagse publieke opvattingen over de omgang met dieren; 2) de thema's die in de verschillende dierpraktijken spelen; 3) de verwachte ontwikkeling van deze thema's in de komende 20 jaar.

In dit onderzoek wordt de diversiteit en polariteit van diergeoriënteerde waarden in kaart gebracht. De affectiviteit en de utiliteit van de mens-dier relatie staan centraal. Daarnaast wordt het 'Denken over dieren' onderzocht in het licht van de te verwachten maatschappelijke, technologische en beleidsmatige veranderingen. Voor het zo compleet mogelijk in kaart brengen van het 'denken over dieren', zowel met betrekking tot het heden als tot de toekomst, is gebruik gemaakt van methodische triangulatie. Enerzijds, is een publieksenquête (2111 huishoudens) uitgevoerd als thermometer van de heersende maatschappelijke en ethische opvattingen. Anderzijds zijn er groepsinterviews afgenomen in 19 workshops met experts die betrokken zijn bij 25 verschillende dierpraktijken. De resultaten van het onderzoek vormen een ijkpunt voor herhalingsonderzoek waarmee periodiek mogelijke veranderingen (trends) in deze opvattingen kunnen worden vastgesteld, maar dienen ook direct als input voor het huidige dierbeleid.

Prof.dr. Tjard de Cock Buning,
Mr. drs. Claar de Brauw
Athena Instituut,
Vrije Universiteit Amsterdam

Dr. ing. Hans Hopster
Dr. Vincent Pompe,
Lectoraat Welzijn van Dieren,
Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden

Athena Institute
De Boelelaan 1085
10881 HV Amsterdam
T 020 5987031

I www.falw.vu.nl/nl/onderzoek/athena-institute

Rapport Denken over Dieren, en separate bijlagen
te download van de Athena website